

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: Hariduskorraldus

Pirjo Pall

ETTEVÕTJATE ARUSAAMAD KOOSTÖÖVÕIMALUSTEST PÕHIKOOLIDEGA
ÕPILASTE ETTEVÕTLIKKUSE ARENDAMISEKS
magistritöö

Juhendaja: Lektor Marge Täks

Tartu 2018

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Ettevõtlusõpe ja koolide koostöövõimalused ettevõtetele õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks 5	
1.1 Ettevõtlikkus ja ettevõtlusõpe	5
1.2 Haridusasutuste ja ettevõtete vahelised koostöövõimalused.....	7
1.3 Haridusasutuste ja ettevõtete vahelist koostööd soodustavad ja takistavad tegurid	16
2. Uuring: põhikoolide ja ettevõtete koostöövõimalused õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks	20
2.1 Metoodika	20
2.2. Tulemused ja arutelu	28
Kokkuvõte	53
Summary	54
Tänuõnad	56
Autorsuse kinnitus.....	56
Kasutatud kirjandus.....	57
Lisa 1. Intervjuu kavad	
Lisa 2. Väljavõte uurija päevikust	
Lisa 3. Seminari ajurünnaku tulemusel valminud rühmatöö näidis	
Lisa 4. Kategooriate moodustamine	

Sissejuhatus

Viimastel aastatel on mitmed autorid rõhutanud haridusasutuste ja ettevõtete vahelise koostöö olulisust (Davey, Baaken, Galan-Muros, & Meerman, 2011; Diaconu & Dutu, 2016; Gessler, 2017; Healy, Perkmann, Goddard, & Kempton, 2014; Lilleväli & Täks, 2017; Plewa, Galán-Muros, & Davey, 2015; Ramos-Vielba & Fernández-Esquinas, 2012; jt). Haridusasutuste ja ettevõtete vaheline praktiline ning kogemuspõhine koostöö on oluline majanduskriisi väljakutsetega toime tulemiseks, eriti uue tehnoloogia pealetungi ning üha tiheneva konkurentsiga majandusturgudel, kus noorte tööpuudus on jätkuvalt probleem (Diaconu & Dutu, 2016; Kozlinska, 2016; The entrepreneurship 2020..., 2012). Ettevõtete ja haridusasutuste vaheline ettevõtlusõppe alane koostöö toetab noorte ettevalmistamist tööeluks, kujundades neis praktilisi oskusi, toetades ettevõtlikkuse arengut, sh algatusvõimet, motivatsiooni, enesejuhtimist jm, mis võimaldab noortel pidevalt muutuvmas maailmas edukalt toime tulla (Bistany, 2007; Entrepreneurship education..., 2016). Oluline on teadvustada, et ettevõtlikkus on arendatav mitte kaasa sündinud, seetõttu on vajalik ettevõtluspädevust arendada kõikides kooliastmetes (The entrepreneurship 2020..., 2012). Vastuolu on selles, et kuigi Euroopa Liidu riikide ülese hariduspoliitika üks peamisi eesmärke on mitmeid aastaid olnud ettevõtlusõppe (*entrepreneurship or enterprise education*) arendamine ja edendamine, usuvad vähem kui pooled eurooplastest, et neil on oskusi (sh teadmisi), et haarata kinni ettevõtlusega seonduvatest võimalustest (Global Entrepreneurship ..., 2016). Samuti hindavad vaid 41% eurooplastest (31% eestlasest), et just kooliharidus andis neile vajalikud oskused ja teadmised ettevõtlusega tegelemiseks (Eurobarometer report, 2012). Selline näitaja tõestab, et koolidel on vaja teha olulisi samme õpilaste ettevõtluspädevuse, sh ettevõtlikkuse arendamiseks. Selleks aga on vaja läbi teaduspõhise lähenemise pakkuda haridusasutustele tuge, kaasamaks partnereid nagu ettevõtjad, Junior Achievement jt õppeprotsessi mitmekesistamiseks (Olen ettevõtlik..., 2010) ja praktilisemaks muutmiseks. Vajadus on süsteemsete lahenduste järgi, mis tagavad kestvad ja mitmedimensioonilised koostöösuhted ettevõtjate ja koolide vahel (Olen ettevõtlik..., 2010; Sojkin & Michalak, 2016; Türk et al., 2011). Teaduspõhist materjali koostöösuhete arendamiseks on aga senini vähe (Davey et al., 2011; Galan-Muros & Plewa, 2015; Healy et al., 2014; Pavlin, 2016; Plewa et al., 2013). Eelnevale tuginedes sõnastati uurimisprobleem: ettevõtlusõpe ning põhikoolide ja ettevõtete koostöö on tunnustatud oluliseks õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks,

kuid uuringuid, mis teaduspõhiselt käsitleks koostöösuhete loomist (sh koostööd soodustavaid ja takistavaid tegureid), hoidmist ja mõistmist põhikooli kontekstis, on vähe.

Lähtuvalt uurimisprobleemist, on uuringu eesmärk: välja selgitada, millised on ettevõtjate arusaamad põhikoolide ja ettevõtete vahelistest koostöövõimalustest õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks ning milliseid koostööd soodustavaid ja takistavaid tegureid ettevõtjad kirjeldavad.

Antud uuringu fookuses on põhikoolid, sest kõrg- ja/või kutsekoolide ning ettevõtete vahelist koostööd on enam uuritud (Davey et al., 2011; Healy et al., 2014; Pavlin, 2016 jt). Seega on käesolev uuring uudne ja aktuaalne ning uuringu tulemusi, mis toovad välja seni kasutamata koostöövõimalused koolide ja ettevõtete vahel, saab kasutada üldise teadlikkuse tõstmiseks ning ettevõtjate ja koolide vahelise koostöö soodustamiseks tulevikus.

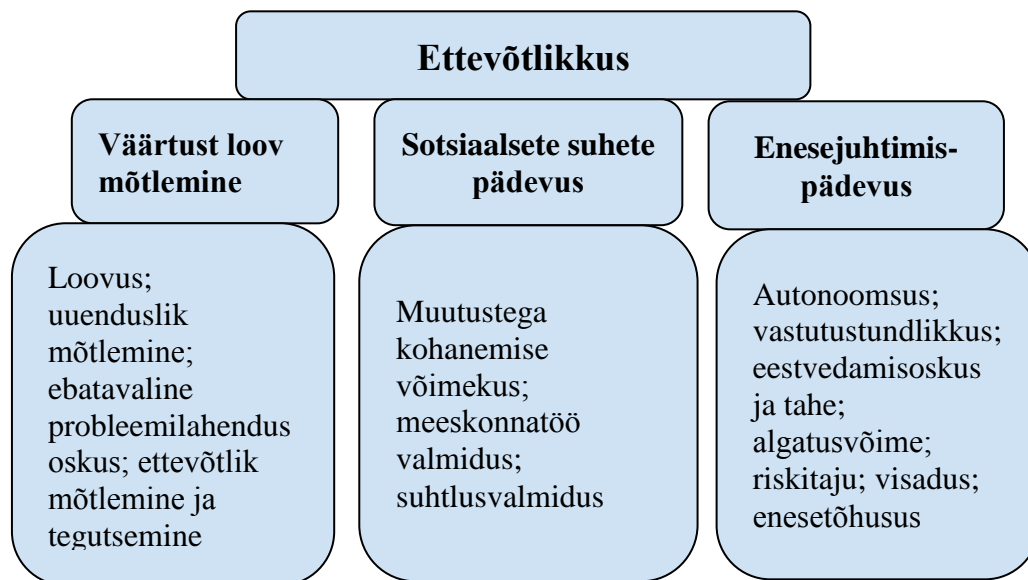
Magistritöö koosneb kahest peatükist, millest esimeses antakse ülevaade seni läbiviidud uuringutest ettevõtlikkuse arendamise alasest koolide ja ettevõtete koostööst ning koolide ja ettevõtete vahelist koostööd soodustavatest ja takistavatest teguritest. Teine peatükk kajastab läbiviidud uuringut koos metoodika, tulemuste ja aruteluga.

1. Ettevõtlusõpe ja koolide koostöövõimalused ettevõtetega õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks

1.1 Ettevõtlikkus ja ettevõtlusõpe

Ettevõtluse mõistmine hariduse valdkonnas on ajas muutnud, olles tänapäeval enam kui uute ettevõtete loomine (Kuratko, 2005; Sagar, 2015; Wu & Gu, 2017 jt). Kaasajal mõistetakse, et ettevõtlus on võimaluste märkamine, loovuse rakendamine ja arukas riskide võtmine, loomaks kultuurilist, sotsiaalset või majanduslikku väärtust (Bacigalupo et al., 2016; Kuratko, 2005; Lindberg, Bohman, Hultén, & Wilson, 2017). Ettevõtluse toimimiseks on vaja ettevõtlikke inimesi. Ettevõtlikkus on võtmepädevus, mis toetab õppija arengut: aktiivset kodanlust, sotsiaalset kaasatust ja tööhõivet (Rossano et al., 2016). Ettevõtlikkus on arendatav hoiak ja ellusuhtumine, mis hakkab kujunema juba sünnihetkest, mistõttu on ettevõtlikkusele oluline keskenduda läbivalt kõikidel haridustasemetel ja -liikides (Lilleväli & Täks, 2017; Olen ettevõtlik..., 2010; The entrepreneurship 2020..., 2012). Ettevõtlikkuse nurgakiviks on nimetatud loovust ja uuendusliku mõtlemise oskust (Oana Adriana & Dobrowolska, 2017), mis võivad väljenduda toodete, teenuste või tootmisprotsessi arendamises (Penc, 2004, viidatud Dobrowolska, 2016 j), muutustega kohanemises või ka ebatavalistes probleemilahendustes (Nowak & Musiał, 2005, viidatud Dobrowolska, 2016 j; Rossano et al., 2016). Veel on ettevõtlikule inimesele omaseks ettevõtlik mõtlemine ja tegutsemine, sh oskus võimalusi märgata, neid kriitiliselt hinnata ja seejärel eesmärgipäraselt tegutseda (Lilleväli & Täks, 2017). Isiksuseomadused ja hoiakud, mida seostatakse ettevõtlikkusega, on autonoomsus, vastutustundlikkus, eestvedamine, meeskonnatöö valmidus, suhtlusvalmidus, algatusvõime, riskitaju ja visadus (Barba-Sánchez & Atienza-Sahuquillo, 2016; Oana Adriana & Dobrowolska, 2017; The entrepreneurship 2020..., 2012). Lisaks nimetatakse ettevõtliku inimese pädevuseks enesetõhusust, sh tagasilöökidele vastupidavust, strateegiliste plaanide loomist, eesmärkide seadmist ja saavutamist (Kikas & Toomela, 2015, Oana Adriana & Dobrowolska, 2017). Eesti kontekstis mõistetakse ettevõtlikkust kui “isiksuseomadustele tuginevat hoiakut, mida iseloomustavad loov ja uuenduslik mõtlemine, saavutusvajadus ning võime mõtteid ja ideid teostada” (HTM, 2013: 3). Käesolevas artiklis mõistetakse ettevõtlikkust kui ettevõtlikku hoiakut: valmisolekut ja soovi oma ideid ellu viia, olla loov, uuenduslik, kohanemisvõimeline,

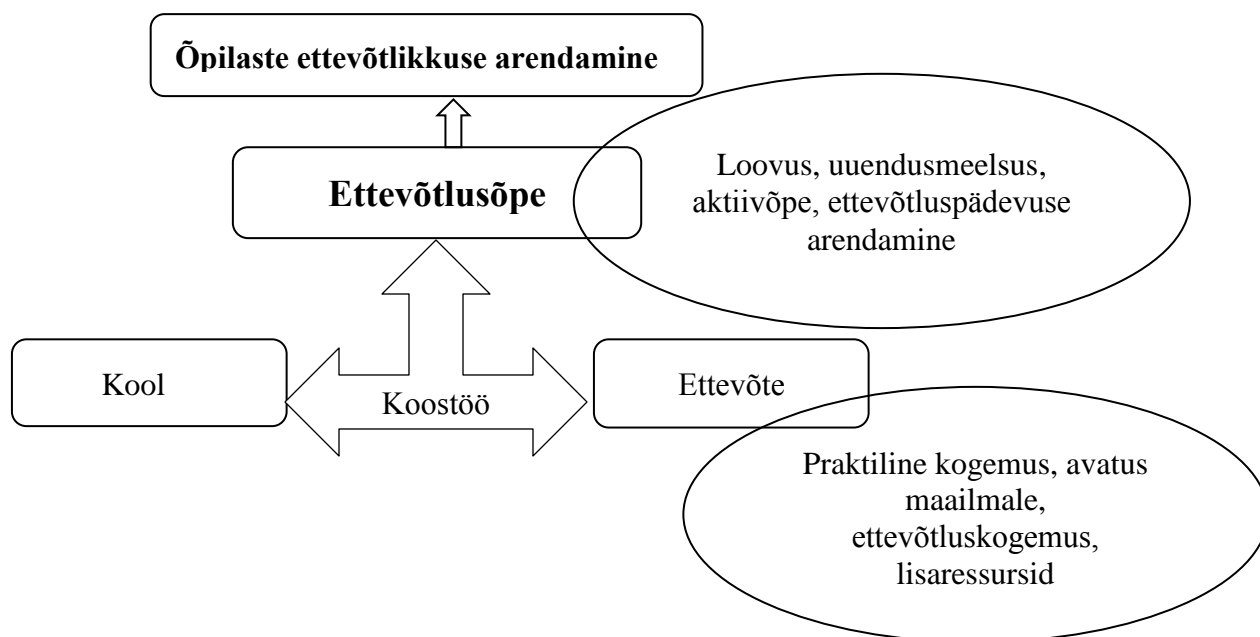
arukaid riske võttes ja visa. Ettevõtlikkuse kujunemist toetavad väärtust loov mõtlemine, sotsiaalsete suhete pädevus ja enesejuhtimispädevus (vt ka joonis 1).

Joonis 1. Ettevõtliku inimese pädevused, hoiakud, omadused. (Autori koostatud tuginedes Barba-Sánchez & Atienza-Sahuquillo, 2016; Edu ja Tegu koolitusmaterjalid, 2017; Kikas & Toomela, 2015; Lilleväli & Täks, 2017; Nowak & Musiał, 2005, viidatud Dobrowolska, 2016 j; Oana Adriana & Dobrowolska, 2017; Rossano et al., 2016; The entrepreneurship 2020..., 2012)

Ettevõtlike ja ettevõtlikult käituvate inimeste arendamine ja toetamine on ettevõtlusõppe eesmärk, rõhutades loovust, uuendusmeelsust, endale ja teistele töövõimaluste loomist (Entrepreneurship in higher..., 2008; McCafferty, 2010), arendades aktiivõppe meetoditega selleks olulisi isiksuseomadusi, hoiakuid, oskusi ja väärtusi (Bacigalupo et al., 2016; Lilleväli & Täks, 2017; Olen ettevõtlik..., 2010). Ettevõtlusõppes ehk ka ettevõtliku inimese kujundamisel on oluline roll praktilisel kogemusel, seotusel päris maailmaga ja aktiivsetel tegevustel (Fayolle, 2013; Kozlinska, 2016; Lindberg, 2017 jt), mida võimaldab teostada koostöö ettevõtjatega (vt ka joonis 2). Koostöö võimaldab koolidel tagada lisaressursside olemasolu, avatuse maailmale ehk nõo tegelikule elule (Sagar, 2015; Olen ettevõtlik..., 2010;). Võimaldab pakkuda praktilisi kogemusi ja arusaama ettevõtlusest, tekitada kaasaegse infovälja olemasolu ja tugivõrgustiku õpetajatele (Entrepreneurship 2020...,2012; Olen ettevõtlik...,2010). Samuti võimaldab väliseksperide sh ettevõtete kaasamine ettevõtlusõppe planeerimise protsessi tagada koolituskavade ja õppe vastavuse tegeliku maailma vajadustele (Entrepreneurship 2020..., 2012). Ettevõtlusõppe sh ettevõtlikkuse arendamine, nõuab haridusasutuste ja ettevõtete vahelist mõjusat koostööd, mis seisneb soodsa õhkkonna loomises vigadest õppimiseks, enesekindluse

kasvamiseks ja ideede elluviimiseks, et muuta ettevõtlusõpe tõhusaks (Dragomir & Panzaru, 2015; Thematic Working Group..., 2014).

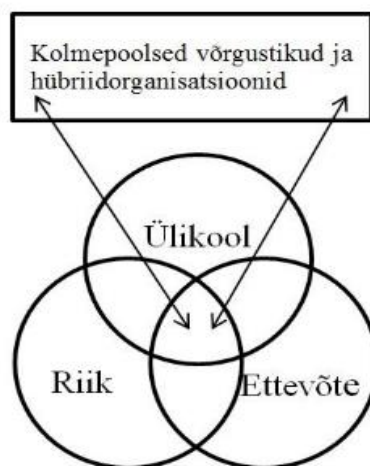
Joonis 2. Ettevõtlusõppe roll koolide ja ettevõtete koostöös õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks. (Autori koostatud tuginedes Bacigalupo et al., 2016; Entrepreneurship in higher..., 2008; Fayolle, 2013; Kozlinska, 2016; Lindberg, 2017; Lilleväli, & Täks, 2017; McCafferty, 2010; Olen ettevõtlik..., 2010; Sagar, 2015)

1.2 Haridusasutuste ja ettevõtete vahelised koostöövõimalused

Koostööd haridusasutuse ja ettevõtete vahel on keeruline üheselt defineerida, millele viitab ka suur varieeruvus inglise keelsetes vastetes nt *university-industry/firm/business cooperation/collaboration, public-private partnership, academic-industrial collaboration* jt. Samuti on selline koostöö ajas muutuv ning sõltub kultuuri- ja keelekontekstist (Olen ettevõtlik..., 2010). Käesolevas magistritöös avatakse koostöö mõiste ja võimalused koostööks tuginedes kõrg- ja/või kutsekoolide ning ettevõtjate koostööd käsitlevatele uurimustele, sest hetkel on teaduskirjandus põhikoolide ja ettevõtete vahelisest koostööst puudulik. Magistritöö empiirilises osas selgitatakse välja, mil määral on need uurimustulemused ülekantavad põhikoolide ja ettevõtete vahelisele koostööle.

Kõige laiemalt on sõnastatud ettevõtete ja ülikoolide vahelist koostööd kui formaalset või mitteformaalset ülikoolide ja ettevõtete vahelist koostöist suhtlust ühise kasu nimel (Davey et al., 2011). Koostöömudelitest on enim kajastust ja rakendust leidnud kolmikheeliksi (*Triple helix*)

mudel, mis arvestab ülikooli ja ettevõtete koostöös ka valitsuse rolli. Kolmikheeliksi mudeli kohaselt (vt joonis 3) luuakse ülikoolide, tööstuse ja valitsuse vahel kolmepoolne suhete süsteem, kus ühiste projektide protsessis on ettevõtte, ülikooli ja riigi tegevuses kattuvaid valdkondi ning nendes kokkupuutepunktides võetakse üle üksteise rolle (Etzkowitz & Dzisah, 2008)

Joonis 3. Ülikooli, ettevõtte ja riigi vaheliste suhete kolmikspiraali mudel (Etzkowitz & Leydesdorff, 2000:111)

Mudeli arendused ehk nelik ja viisikheeliksid käsitlevad innovatsiooni juba nelja (kultuuril, meedial põhinev avalikkus ja ühiskond) või viie (lisaks eelnevatele keskkond ja loodusressursid) ühiskondliku osapoole koosmõjul toimuvana (Roolaht, et al., 2015). Siiski on kolmikheeliksi mudel rakendatav pigem üldises poliitilises kontekstis sh hariduspoliitiliste otsuste vastuvõtmisel ja innovatsiooniloome protsessis. Põhikooli ja ettevõtete koostöö vormi kirjeldamisel jääb see mudel liialt laiaulatuslikuks. Eelnevat toetab ka suundumus, et viimastel aastatel on ülikoolide ja/või kutsekoolide ja ettevõtete vahelist koostööd kirjeldatud pigem eesmärkidest lähtuvalt ehk väljundipõhiselt (Davey et al., 2011; Ramos-Vielba & Fernández-Esquinas, 2012; Sojkin & Michalak, 2016 jt).

Arvestades, et käesoleva magistritöö empiiriline osa käsitleb samuti koostööd väljundipõhiselt, võetakse aluseks Davey ja kolleegide (2011), Healy ja kaasautorite (2014), Ramos-Vielba ja Fernández-Esquinas (2012) ning Sojkin ja Michalak (2016) teooriad, millele tuginedes koostati loetelu kõrgkoolide- ja /või kutsekoolide ja ettevõtte koostöövormidest koos nende raames läbiviidavate tegevustega, toodud tabelis 1.

Tabel 1. Ettevõtete ja kõrg- ja/ kutsekoolide koostöövormid ja tegevused

Koostöö vorm	Koostööalased tegevused
T ja A koostöö	Uurimused, innovatsiooni loome, ühised teadustööd, teadustööde juhendamine (Davey et al., 2011; Galan- Muros & Plewa, 2015; Ramos-Vielba & Fernández-Esquinas, 2012); Ühiste teadus-ja uurimismeeskondade loomine (Sojkin & Michalak, 2016); Teadustulemuste rahaliseks väärtuseks muutmine: ülikoolide või teadusasutuste konsultatsioonid, patentimine, litsensid, teadmussiire (Davey et al., 2011; Healy et al., 2014; Ramos-Vielba & Fernández-Esquinas, 2012; Sojkin & Michalak, 2016); Uute ettevõtete loomine (<i>start-up, spin-off</i>) (Ramos-Vielba & Fernández-Esquinas, 2012; Sojkin & Michalak, 2016);
Inimkapitali arendamise alane koostöö	Elukestev õpe (õpipoisiõpe, praktikavõimalused, töökohapõhine õpe, külalisloengud) (Davey et al., 2011; Healy et al., 2014; Ramos-Vielba & Fernández-Esquinas, 2012; Sojkin & Michalak, 2016); Ettevõtlikkuse toetamine ja arendamine, sh õppemetoodiline arendustöö ja täienduskursused (Davey et al., 2011; Healy et al., 2014); Õpilastele ja akadeemikute mobiilsusprogrammid (Davey et al., 2011; Healy et al., 2014; Ramos-Vielba & Fernández-Esquinas, 2012; Sojkin & Michalak, 2016); Osalemine ettevõtete ja ülikoolide juhtorganites (Davey et al., 2011);
Haridusalane koostöö	Ühine väitekirjade turundamine (Sojkin & Michalak, 2016); Õppekava arendus ja õppe läbiviimine (Davey et al., 2011; Healy et al., 2014) sh praktikute loengud, juhtumi analüüsid, praktikumid (Davey et al., 2011; Healy et al., 2014; Ramos-Vielba & Fernández-Esquinas, 2012; Sojkin & Michalak, 2016); Spetsiifiliste kursuste arendus (Healy et al., 2014);
Valitsemise ja finantseerimise alane koostöö	Rajatiste, seadmete kasutamine ja rentimine (Ramos-Vielba & Fernández-Esquinas, 2012); Otsene rahastus, projektipõhine rahastus (Davey et al., 2011; Ramos-Vielba & Fernández-Esquinas, 2012); Ettevõtete loodud koolid (Finn & Vanourek, 2007);

Tabelist 1 võib näha, et kõrg - ja /või kutsekoolide ja ettevõtete vahelised koostöövormid jaotati nelja kategooriasse: 1) teadus- ja arendusalane koostöö (edaspidi T ja A koostöö); 2) inimkapitali arendamise alane koostöö; 3) haridusalane koostöö ja 4) valitsemise ja

finantseerimisalane koostöö, mis kõik hõlmavad erinevaid koostöötegevusi. Järgnevalt antakse lühiülevaade neist koostöövormidest ja tegevustest koos näidetega põhikoolide ja ettevõtete koostööst õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks tuginedes teaduskirjandusele ja Eesti praktikale. Peatüki 1.2 lõpuks luuakse hetkeolukorda kajastav põhikoolide ja ettevõtjate koostöötegevuste mudel õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks, mille vastavust ettevõtjate arvamustele analüüsitakse töö empiirilises osas.

T ja A koostöö

T ja A koostööd (vt tabel 1, lk 9) kasutatakse tihti selleks, et luua innovatsiooni, mis aitab kohaneda kasvava tehnoloogilise keerukusega (Martin & Eisenhardt, 2010), vähendades kulusid ja sisemisi riske (Barnes et al., 2002). Barnes kolleegidega (2002) sõnastas T ja A koostöös viis faasi: 1) esmane faas (vajaduse formuleerimine teadmuse loomiseks (*knowledge production*)), 2) sisendi faas (pool-ametlik ülikool-ettevõtte suhtlus), 3) protsessi faas (ametlik koostöö läbiviimine), 4) väljundi faas (lõpptulemuste saavutamine) ja 5) mõjufaas (turunduslikud kasud, mis panustavad majanduslikku kasvu). T ja A koostööd esineb enim kõrgtehnoloogilistes ettevõtetes (Zeng, Xu, & Bi, 2017).

Teadustulemuste rahaliseks väärtuseks muutmine (*commercialization of science*) on üheks võimaluseks, kuidas teadusuuringute tulemused jõuavad turule (Galan-Muros & Plewa, 2015; Ramos-Vielba & Fernández-Esquinas, 2012) läbi teadusuuringute tulemuste jagamise potentsiaalsete tarbijatega, sh ettevõtjatega (Ramos-Vielba & Fernández-Esquinas, 2012; Vike, 2016). Teadmussiirde partnerlus võimaldab ettevõtetel ligi pääseda ülikoolide ekspertteadmistele, töstmaks ettevõtte konkurentsivõimet, tootlikkust ja tulemuslikkust (Healy et al., 2014). Eestis on leitud, et rahalise väärtuse loomise eesmärkidel on kõrgharidusasutuste ja ettevõtete vahelises koostöös enim praktiseeritavad *spin-off* ettevõtlus, lepinguline teadmussiire ja intellektuaalomandi juhtimine (Roolaht et al., 2015).

T ja A koostöö Eesti põhikoolides. Eestis tehakse põhikooli ja gümnaasiumi tasemel T ja A koostööd Eesti Teadusagentuuri algatatud konkursside vahendusel. Nendeks on Noore uurija stipendium, õpilaste teadustööde riiklik konkurss, kus saavad osaleda õpilased 8.-11.klassist ja Õpilasteleiuatjate riiklik konkurss, kus osalevad õpilased eelkoolist kuni 12. klassini (Eesti Teadusagentuuri koduleht, 2017). Eelmainitud projektidega on seotud ettevõtted, kes küll

annavad omapoolseid auhindu ja tunnustust, kuid puudub informatsioon, kas mõni projekt või teadustöö on saanud ka rakendust. Hoolimata sellest, et puuduvad andmed T ja A koostöö praktilisest väljundist, areneb koostöös osalemisel õpilaste ettevõtlikkus, sest teadusprojektide välja töötamine ja ideede pakkumine nõuab ebatavalisi probleemilahendusoskusi, meeskonnatöö oskust jm, mis kõik on olulised ettevõtlikkuse juures. Eelnevast saab järeldada, et ühiste teadusprojektide välja töötamine koos ettevõtjate poolse juhendamisega või tootearendusidee välja pakkumisega, on üheks võimalikuks ühistegevuseks T ja A koostöös ettevõtlikkuse arengu toetamiseks põhikooli astmes (vt ka tabel 2).

Eelnev illustreeris, et põhikoolide ja ettevõtete vahel toimuvad T ja A tegevused, ent kuna puuduvad andmed praktikasse rakendunud projektidest, tootearenduse või ühiste patentide, litsentside või leiutiste avaldamisest, siis võib järeldada, et põhikoolide ja ettevõtete koostöös teadustulemuste rahaliseks väärtuseks muutmisel koostööd ei tehta või sellele on keeruline leida praktilist rakendust. Samale tulemusele jõuti ka Mäemets, Elmik, Tiigisoon ja Noorkõiv (2014) uuringus ettevõtete koostööst haridusasutustega.

Inimkapitali arendamise alane koostöö

Elukestev õpe on Healy ja kolleegide sõnul (2014) järjepidev (*ongoing*), vabatahtlik (*voluntary*) ja sisemisel motivatsioonil (*self-motivated*) põhinev õppimine, haarates laia valdkonda ja õppemeetodeid. Elukestva õppe alane koostöö toimub läbi tööandjate ja haridusasutuste omavaheliste ootuste teadvustamise, praktika, õpipoisikoolituse võimaluse või läbi muu töökohapõhise praktilisi kogemuse (Eesti elukestva õppe...,2014).

Inimkapitali arengu alases koostöös on olulisel kohal ettevõtlusõpe, millest saab põhjalikumalt lugeda peatükist 1.1. Euroopa Liidu riikides esineb ettevõtlusõpet nii iseseisva õppeainena kui ka integreerituna teiste ainevaldkondadega nagu sotsiaalteadused, majandus ja äriõpingud (Euroopa Komisjon, 2008), kaasates kooliväliseid koostööpartnereid nagu nt Junior Achievement.

Mobiilsusprogrammid on julgustavad ja ergutavad tegevused, et ülikooli personal ja tudengid liiguks ülikooli, avaliku- ja erasektori vahel võimalusega kujuneda Teadmussiirde partnerlusteks (*Knowledge Transfer Partnerships*), toetades õpilaste ja akadeemikute professionaalset arengut (Bologna process, 1999; Healy et al., 2014). Õpilaste ja akadeemikute suhtlemine ning liikumine erasektorisse aitab luua suhtlusvõrgustikke (Bienkowska & Klofsten,

2012), mis on kaasaegse elu kriitiliseks osaks, võimaldades õppida läbi suhtluse (Urry, 2012). Praktiline koostöö võib toimuda ka läbi osalemise ettevõtte või haridusasutuse juhtimises, olles nõukogu liige, juhatuse liige vms (Plewa et al., 2015). Läbi mobiilsusalase koostöö on võimalik koostöö osapooltel teadvustada üksteise soove ja vajadusi.

Inimkapitali arendamise alane koostöö Eesti põhikoolides. Eestis lähtutakse elukestva õppe arendamisel Eesti elukestva õppe strateegiast 2020, mille järgi hõlmab elukestev õpe kõigi kooliastmete kõrval ka täiendus- ja ümberõpet ning vaba- ja huviharidust kogu selle mitmekesisuses (Eesti elukestva õppe..., 2014).

Eesti on üks vähestest Euroopa Liidu riikidest, kus ettevõtlikkust mõõdetakse õpiväljundite kaudu ehk ettevõtlikkuse arendamise kvaliteet on seatud strateegiliseks eesmärgiks (Entrepreneurship ..., 2016) kõikidel haridustasemetel. Eelnevat kinnitab, et Põhikooli riiklikus õppekavas (2017) on ettevõtlikkus üldpädevuseks:

Ettevõtlikkus on suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmärged, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske (lk 3).

Samuti on ettevõtlikkus Põhikooli riikliku õppekava õpetuse ja kasvatuse läbivaks teemaks (Põhikooli riiklik..., 2017). Lisaks ettevõtlikkuspädevuse arendamisele õppekava üleselt, on võimalik valida valikaineid (nt majandus- ja/ või ettevõtlusõpe), mis süvendatult tegelevad ettevõtlikkuse toetamise ja arendamisega ja ettevõtluse teemadega laiemalt.

Ettevõtlusõppe arendamist teostavaks rakendusprogrammiks on Ettevõtlusõppe programm Edu ja Tegu, mis 2016 – 2020. aastatel tegutseb eesmärgiga edendada ettevõtlusõpet kõigil haridustasemetel ja liikides ning süvendada ettevõtlikku mõtteviisi. Selleks soovitakse välja töötada mitmekesine “tööriistakast” õpetajatele ja õppejõududele, toetamaks õpilastes ettevõtliku hoiaku tekkimist (Ettevõtlusõppe programmi koduleht, 2017). Veel on loodud algatus „Ettevõtlikkus kooli“, mis viib kokku ettevõtjad ja koolinoored ettevõtlusnädala jooksul, mil paljud ettevõtjad ja tippjuhid külastavad põhikoole, gümnaasiume ja kutsekoole, et 45 minuti jooksul rääkida oma lugu ja innustada noori ettevõtlikkusele (Ettevõtlikkus kooli koduleht, 2017). Loeng või külalistund on ka ettevõtlikkuse toetamise koostöös Eestis enam levinud koostöövorm (Mäemets et al., 2014). Lisaks tegutseb aastast 2006 haridusprogramm „Ettevõtlik kool“, mis on

suunatud ettevõtliku õppe lõimimisele koolisüsteemi, et tõsta hariduse kvaliteeti ja seeläbi noorte edukust elus, pakkudes välja ettevõtliku õppe kvaliteedistandardi (Ettevõtlik kool koduleht, 2017). Koostöövõrgustiku loomise ja toetamisega ettevõtlikkuse arendamiseks tegeleb Eestis Koostöövõrgustik Ettevõtlikkuse edendamiseks. Võrgustik ühendab ettevõtteid ja organisatsioone, kes toetavad ettevõtlike inimeste kasvamist (Koostöövõrgustik Ettevõtlikkuse edendamiseks koduleht, 2017). Teaduse, tehnoloogia, inseneeria ja matemaatika populariseerimiseks on Eesti koolid liitunud STEM *Alliance* projektiga. STEM *Alliance* projekti raames tõstetakse esile STEM (Eestis LTT- loodusteaduste, täpisteaduste ja tehnoloogia ained) töökohti kõikides tööstussektorites ja panustatakse koostöös ettevõtete, haridusasutuste ja ministeeriumitega STEM oskustega tööjõu loomisse (STEM *Alliance* koduleht, 2017). Need on vaid mõned valdkonnas tegutsevad asutused, programmid ja projektid, kuid need ilmestavad ettevõtlusõppe ja ettevõtlikkuse arendamise raamistikku Eestis.

Lisaks eeltoodule, toetavad Eestis ettevõtjad mentorina õpilasfirmade loomist ja tegevust, luues seekaudu ka suhtlusvõrgustikke ja võib-olla ka tulevasi tööalaseid kontakte (HTM, 2013; Mäemets et al., 2014). Koostöötegevustest on levinud veel töövarjupäevad ettevõtetes ja praktikakohtade ning hooajaliste töökohtade pakkumine õppijatele (Mäemets et al., 2014). Eelnevale tuginedes leiab autor, et nii elukestva õppe kui ka ettevõtlusõppe alaseid koostöötegevusi, milleks on: õpiposiõpe, praktika, hooajatöö, ettevõtjate loengud, külalistunnid, ettevõtete külastused, töövarjupäev ja minifirmade mentorlus, saab põhikoolis õpilaste ettevõtlikkuse arendamisel rakendada (vt ka tabel 2).

Vastavalt Bologna protsessile (1999) on ka põhikooli astmes õpilaste mobiilsus võimalik, kuid Eestis õpilaste ettevõtlikkuse toetamise eesmärgil selleks autorile kättesaadava info põhjal koostööd ettevõtetega ei tehta. Professionaalne mobiilsus ehk õppejõudude liikumine erasektorisse enda professionaalsuse tõstmiseks, on veel aktuaalne vaid kõrgkooli tasemel. Seega järeldatakse, et Eestis ettevõtlikkuse toetamise alases koostöös põhikooli tasandil professionaalne ja õpilaste mobiilsus ei ole veel rakendatud.

Haridusalane koostöö

Õppekava arendus hõlmab ülikooli programmide, kursuste ja kõikide seotud komponentide kujundamist ja elluviimist kõikidel tasanditel (Healy et al., 2014). Õppetöö läbiviimise alane koostöö toimub terviklike programmide või kursuste läbi viimisenä või ühe teema õpetamisenä

praktikute õppetöö käigus toimuvate projektide, praktikumide või juhtumi analüüside jt. tegevuste kaudu (Davey et al., 2011; Plewa et al., 2015). Healy ja kaasautorite (2014) arvates nõuab sellist tüüpi koostöö ülikoolidelt ja ettevõtetelt tihedat partnerlust, et kohandada olemasolevaid või luua uusi kraadi- või elukestva õppe programme. Koostöö põhineb tihti ülikoolide uurimisvaldkonna või õpetatava eriala ja kindla tööstuse või tööstusharu ühisosal. Plewa (2015) koos kolleegidega on leidnud, et ettevõtete ja kõrgharidusasutuste koostöö innustamiseks ja toetamiseks on kõige tõhusam meede juhtide kaasamine kõrgema tasandi valitsemisse (mõlema osapoole puhul), kindlustades seeläbi, et õppekava loomise kaudu arvestatakse parimal viisil mõlema osapoole vajadusi. Haridusalast koostööd inimkapitali arendamise alasest koostööst eristab koostöö eesmärk. Haridusalases koostöös on suund õppe- või ainekava läbiviimise või loomise toetamisele, kuivõrd inimkapitali arendamise koostöös on rõhk inimeste pädevuse arendamisel ainekavast sõltumata.

Haridusalane koostöö Eesti põhikoolides. Eesti põhikoolides kaasatakse ettevõtjaid (lapsevanematena) koos teiste huvigruppidega kooli juhtimisse ja õppekava arendusse ning arengukava koostamisse kooli hoolekogude tegevuse kaudu (Põhikooli riiklik..., 2017), mis loob võimaluse õppekavasid ettevõtlikumaks planeerida. Samuti on ettevõtjad õppekava läbiviimisse kaasatud läbi loengute, külalistundide läbiviimise kui ka õpilasprojektide, k.a. minifirmade juhendamise kaudu (Mäemets et al., 2014). Seega viiakse põhikoolide ja ettevõtte vahelises koostöös läbi haridusalaseid koostöötegevusi nagu õppekava arendus ja läbiviimine, mis on võimalikuks sisendiks õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks (vt ka tabel 2).

Valitsemise ja finantseerimise alane koostöö

Haridusasutuste ja ettevõtete vaheline rahaline koostöö võib ulatuda koolide poolt sisse ostetavatest teenustest, toodetest kuni täieliku ettevõtete poolse ülalpidamiseni (nt „tellimuskoolid“ - *charter schools*) (Finn & Vanourek, 2007; Ramos-Vielba & Fernández-Esquinas, 2012). Rahastus võib olla seotud tudengite õpipoisiõppe täieliku rahastamisega, stipendiumidega nii tudengitele kui õppejõududele, ülikoolide poolt korraldatavate ürituste patroneerimisega või sisseseadete, taristu ja projektide rahastamisega (Davey et al., 2011; Sojkin & Michalak, 2016). Samas on rahastusepõhine koostöö tihedalt seotud teiste eesmärkidega nagu

haridusalane koostöö, inimkapitali arendamise alane koostöö või ettevõtte maine kujundus, seega ei pruugita valitsemis- ja finantseerimisalast koostööd eraldiseisvana nimetada või ära tunda.

Valitsemise ja finantseerimise alane koostöö Eesti põhikoolides. Eesti põhikoolides tehakse finantseerimise alast koostööd stipendiumide läbi, nagu Eesti Teadusagentuuri Noore Teadlase konkurs. Samuti on toimunud klubide (nt Lions Club) poolt rahastatavad koolide remondid või sisseseade arendamine. Lisaks toimub koostöö, kui ettevõtjad toetavad kooli üritusi. Finantseerimise alase koostöö tegemine arendab õpilaste ettevõtlikkust, sest läbi isikliku või ka meeskonnaga loodud algatuse, areneb õpilaste algatusvõime, motiveeritus, julgus ja suhtlusoskus (Thematic Working..., 2014). Valitsemise alase koostöö kohta õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks autor andmeid ei leidnud (vt ka tabel 2).

Tabel 2. Ettevõtete ja põhikoolide koostöömudel õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks (Autori koostatud tuginedes erinevatele allikatele*¹).

	Koostöö vorm	Tegevused
Õpilaste ettevõtlikkuse arendamine	T ja A koostöö	<i>Tootearendus:</i> teaduskonkursid, tootearendustegevus ettevõtjate juhendamisel; <i>Innovatsioon:</i> teaduskonkursid
	Inimkapitali arendamise alane koostöö	<i>Elukestev õpe:</i> õpipoisiõpe, praktikavõimalused, hooajatöö; <i>Ettevõtlikkuse arendamine:</i> ettevõtjate loengud, külalistunnid, ettevõtlusnädal, ettevõtete külastused, töövarjupäev, mentorlus
	Haridusalane koostöö	<i>Õppekava arendamine:</i> ettevõtliku õppekava koostamine; <i>Õppe läbiviimine:</i> külalisloengud, külalistunnid, mentorlus
	Finantseerimisalane koostöö	<i>Sponsorlus, annetused</i> Õpilaste sõlmitud sponsorluskokkulepped, stipendiumid; <i>Ruumide rent:</i> ruumide, vahendite rent õpilaste algatusel

Vastavalt loodud mudelile, võib järeldada, et kõik kõrg- ja/ või kutsekoolide ja ettevõtete vahelised koostöövormid on õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks rakendatavad. Samas on

¹ (Eesti Teadusagentuuri koduleht, 2017; Ettevõtlusõppe programmi koduleht, 2017; Ettevõtlikkus kooli koduleht, 2017; HTM, 2013; Koostöövõrgustik Ettevõtlikkuse edendamiseks koduleht, 2017; Mäemets et al., 2014; Põhikooli riiklik ..., 2017; STEM Alliance koduleht, 2017; Thematic Working..., 2014)

erinevusi kõrg- ja / kutsekoolide ja ettevõtete ning põhikoolide ja ettevõtete koostöötegevustes (vt nii tabel 1, lk 9 kui tabel 2), sest käesolevas magistritöös keskenduti vaid ettevõtlikkust arendava ja toetava koostöö aspektile. Tabelist 2 on näha, et mitmed koostöötegevused korduvad, näiteks külalistunnid on tegevusena nii inimkapitali arendamise alases koostöös kui ka haridusealases koostöös, kuid lähtuvalt koostöö eesmärgist, võivad nad kanda erinevat sisu ja vormi.

1.3 Haridusasutuste ja ettevõtete vahelist koostööd soodustavad ja takistavad tegurid

Koostöö süvitsi käsitlemisel muutub oluliseks koostööd soodustavate ja takistavate tegurite teadvustamine (Davey et al., 2011; Galan-Muros & Plewa, 2016), sest isegi kui koostöök puuduvad takistused, siis koostöö ei alga, kui pole koostööd soodustavaid tegureid (Galan-Muros & Plewa, 2016).

Tuginedes erinevatele uuringutele (Davey et al., 2011; Galan-Muros, & Plewa, 2016; Healy et al., 2014, jt) võib jagada koostööd soodustavad tegurid kaheks kategooriaks: 1) väärtustele, suhetele või tunnetusele tuginevateks koostööd soodustavateks teguriteks ja 2) muudeks oodatavateks kasuteguriteks (vt ka tabel 3).

Koostöövalmidus on oluline koostööd soodustav tegur, mis eksisteerib nõ vaikumisi juba enne koostöö algust ja on individuaalne (Rajalo & Taba, 2015). Valmidus koostööks võimaldab ühise projekti osas koos otsuseid ja valikuid teha. Koostöö ajendiks on koolide ja ettevõtete väärtused (sh usk oma tegevuse olulisusse) enne koostööd kui ka koostöösuhetest kujunenud ühised väärtused (Healy et al., 2014; Mäemets et al., 2014; Pavlin, 2016).

Tabel 3. Koolide ja ettevõtete vahelist koostööd soodustavad tegurid ja koostööst oodatav kasu.

<i>Koostööd soodustavad tegurid</i>	<i>Kirjeldus</i>	<i>Autorid</i>
Väärtustel, suhetel või tunnetusel tuginevad tegurid	Ühised väärtused, sh valmisolek koostööks	Healy et al., 2014; Mäemets et al., 2014; Pavlin, 2016; Rajalo & Taba, 2015
	Head isiklikud suhted	Galan-Muros & Plewa, 2016; Plewa, 2009
	Tugeva koostöö vedaja tajumine	Vladimir et al., 2014
	Töötajate positiivne meelestatus ja usk ühistegevuse olulisusesse	Mäemets et al., 2014
	Ühine usaldus, pühendumus ja austus	Davey et al., 2011; Pavlin, 2016
	Ühised eesmärgid	Pavlin, 2016
	Hariduse rolli tunnustamine ja olulisus ettevõtlikkuse arendamisel	Healy et al., 2014
	Positiivsed koostöö kogemused (tagasiside saamine, süsteemsed tegevused, võrdne kohtlemine)	Mäemets et al., 2014; Vladimir et al., 2014
Muud oodatavad kasutegurid	Inimkapitali tugevdamine	Davey et al., 2011; Healy et al., 2014
	Ettevõtluse stimuleerimine	Healy et al., 2014
	Teadmusvahetus	Healy et al., 2014; Mäemets et al., 2014; Pavlin, 2016
	Organisatsiooni maine loomine	Healy et al., 2014; Mäemets et al., 2014
	Kulude kokkuhoid	Sojkin & Michalak, 2016

Lisaks nimetatakse koostööd soodustavate teguritena vastastikust usaldust, osalejate positiivset enesetunnet, pühendumust ja austust (Davey et al., 2011; Pavlin, 2016) sh taju, et olemas on usaldusväärne ja tugev koostöö algataja ja vedaja (Vladimir et al., 2014). Inimsuhetel

on oluline roll nii koostöö tekkel kui säilimisel (Galan-Muros & Plewa, 2016; Mäemets et al., 2014; Plewa et al., 2013). Samas Pavlini (2016) uuringus ei selgunud usaldus kui koostööd soodustav tegur, kuid see võib tuleneda usalduse mõõtmise keerukusest. Küll leidis Pavlin (2016) koostööd soodustava tegurina ühiste jagatud eesmärkide olemasolu. Veel nimetatakse koolide ja ettevõtete vahelist koostööd soodustava tegurina hariduse rolli tunnustamist ettevõtluse stimuleerimisel (Healy et al., 2014). Koostöös peetakse oluliseks tagasiside saamist, tegevuste süsteemsust ja võrdse partnerina kohtlemist (Mäemets et al., 2014; Vladimir et al., 2014), mis annavad koostöö osapooltele positiivse kogemuse, mis omakorda soodustab järgnevaid koostöötegevusi.

Koostöö käivitajaks võivad olla ka koostööst oodatavad kasutegurid ehk praktiline tulemus (Vladimir et al., 2014). Koostööst loodetavate kasuteguritena on nimetatud: inimkapitali tugevdamist, ettevõtluse stimuleerimist, teadmuskirjandust, organisatsiooni maine loomist või kulude kokkuhoidu, mõõndes, et kasutegurid sõltuvad iga projekti iseloomust ja soovitud tulemustest (Healy et al., 2014) (vt ka tabel 3).

Kajastatud koostööd soodustavad tegurid tuginevad uuringutele, mis käsitlesid kõrgharidusasutuste ja ettevõtete vahelist koostööd. Kui suurel määral on need tulemused ülekantavad üldhariduse konteksti, on olemasoleva teaduskirjanduse põhjal keeruline tõlgendada, mistõttu on selle väljaselgitamine käesoleva uuringu fookuses.

Koostööd soodustavate teguritega võrdselt oluline on teadvustada koostööd takistavaid tegureid. Teadlikkus koostööd takistavatest teguritest aitab vigu ennetada, märgata ja vältida, luues seeläbi eeldused pikaajaliste koostöösuhete tekkimiseks. On leitud, et sõltuvalt varasemast koostöökogemusest või koostöövormidest (Galan-Muros & Plewa, 2016), tajuvad koostöö osapooled takistusi ja takistuste ulatust erinevalt (Goduscheit & Knudsen, 2015).

Galan-Muros ja Plewa (2016) uurisid suhtlemisbarjääri, organisatsioonisiseste tegurite barjääri, organisatsioonikultuuri barjääri ja rahastusbarjääri mõju ülikoolide ja ettevõtete erinevatele koostöötegevustele. Koostööd takistavate tegurite (vt ka tabel 4) kirjeldamisel tuginetakse peamiselt sellele uuringule, sest Galan-Murose ja Plewa (2016) uuringus käsitleti koostöövõimalusi sarnastel alustel kui käesolevas magistritöös.

Tabel 4. Haridusasutuste ja ettevõtete vahelist koostööd takistavad tegurid.

<i>Takistav tegur</i>	<i>Kirjeldus</i>	<i>Millist koostöötegevust takistab</i>	<i>Autorid</i>
Suhtlemisbarjäär	Inimeste vaheliste suhete probleemid sh tunnustamise puudus; erinevad vajadused ja nende vähene kommunikeerimine; infovahetuse probleemid	Elukestev õpe; professionaalne mobiilsus; T ja A koostöö, T ja A rahaline väärtustamine; ettevõtlikkus toetamine, arendamine	Davey et al., 2011; Galan- Muros & Plewa, 2016; Goduscheit & Knudsen, 2015; Healy et al., 2014; Mäemets et al., 2014
Organisatsiooni- siseste tegurite barjäär	Teadustöö tulemuste rakendamisoskus; intellektuaalomandi probleemid	Professionaalne mobiilsus; T ja A koostöö	Galan- Muros & Plewa, 2016; Goduscheit & Knudsen, 2015
Organisatsiooni- kultuuri barjäär	Töötajate vähene ettevõtlikkus, motivatsiooni ja ajapuudus; bürokraatia	Õpilaste ja professionaalse mobiilsus; T ja A koostöö;	Davey et al., 2011; Galan- Muros & Plewa, 2016; Goduscheit & Knudsen, 2015; Mäemets et al., 2014
Rahastusbarjäär	Rahastuse puudumine	Professionaalne mobiilsus; T ja A koostöö	Davey et al., 2011; Galan- Muros & Plewa, 2016

Galan-Murose ja Plewa (2016) uuringu tulemusena jõuti järeldusele, et suhtlemisbarjäär, organisatsioonisiseste tegurite barjäär, organisatsioonikultuuri barjäär ja rahastusbarjäär ei mõjuta kõiki koostöötegevusi sarnaselt vaid mõnele koostöötegevusele on mõju suurem ja mõnele olematu (vt tabel 4). Näiteks elukestva õppe alast koostööd takistab vaid suhtlusbarjäär ja teised barjäärid seda koostööliiki ei mõjuta. Samas T ja A koostöö on kõige tundlikum, sest selle toimimist mõjutavad kõik analüüsitud barjäärid. Üldiselt võib öelda, et tabelis 4 nimetatud koostöö barjäärid võivad olla takistuseks koostöö tegemisel või toimimisel, kuid koostööd soodustavad tegurid on motivaatoriks üldse midagi ette võtta (Davey et al., 2011; Galan- Muros & Plewa, 2016). Seega võib öelda, et koostöö takistuseks on ka koostööd soodustavate tegurite puudumine.

Tuginedes eelnevalt kajastatud teooriatele koostöövormidest haridusasutuse ja ettevõtete vahel, joonistub välja teadmuse lünk ehk puuduvad uuringud, mis käsitleksid põhikoolide ja ettevõtete vahelisi koostöövõimalusi ning nende loomist, hoidmist ja toimimist. Samas on seda

oluline uurida, sest koolide ja ettevõtete koostööl on oluline roll õpilaste ettevõtlikkuse arendamisel ja toetamisel. Vastavalt *Eurobarometer* raportile (2012) väidab vaid 31% eestlastest, et kool andis neile vajalikud oskused ettevõtlusega tegelemiseks, seega on oluline teaduspõhiselt uurida, millised on koostöövõimalused põhikooli astmes õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks. Koolide ja ettevõtete koostöösuhete puhul on vajadus selliste süsteemsete lahenduste järele, mis tagavad kestvad ja mitmedimensioonilised suhted ettevõtjatega (Olen ettevõtlik..., 2010; Sojkin & Michalak, 2016; Türk et al., 2011), seega on vajalik uurida ka koostööd soodustavaid ja takistavaid tegureid, toetamaks tõhusate koostöösuhete tekkimist. Toetudes eelnevalt kirjeldatud probleematikale põhikoolide ja ettevõtete koostöös õpilaste ettevõtlikkuse arendamisel, on käesoleva uurimuse eesmärk: välja selgitada, millised on ettevõtjate arusaamad põhikoolide ja ettevõtete vahelistest koostöövõimalustest õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks ning milliseid koostööd soodustavaid ja takistavaid tegureid ettevõtjad kirjeldavad.

Eesmärgi täitmiseks püstitati järgnevad uurimisküsimused:

1. Milliseid ettevõtete ja põhikoolide vahelisi koostöövõimalusi õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks ettevõtjad kirjeldavad?
2. Millised tegurid ettevõtjate arvates soodustavad koostööd põhikoolidega?
3. Millised tegurid ettevõtjate arvates takistavad koostööd põhikoolidega?

2. Uuring: põhikoolide ja ettevõtete koostöövõimalused õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks

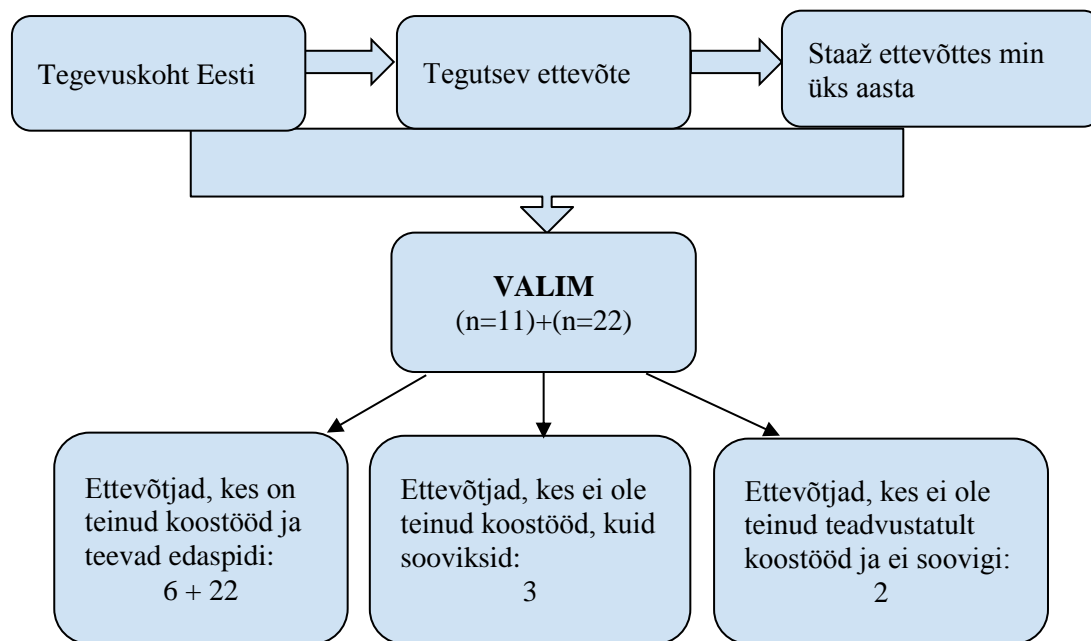
2.1 Metoodika

Uuringu meetodiks valiti kvalitatiivne uurimisviis, sest vastavalt eesmärgile sooviti teada ettevõtjate kogemusi ja mõista nende arvamusi (Alase, 2017). Barnham (2015) on väitnud, et kvalitatiivse uurimisviisi puhul ei ole erisuseks mitte see, et süvitsi kaardistatakse vastuseid küsimusele “mida”, vaid oluline on võimalus uurida “kuidas”, mis käesolevas uuringus võimaldas avada põhikoolide ja ettevõtete koostöö olemuse ja võimalused ning koostööd soodustavad ja takistavad tegurid. Kvalitatiivne uurimisviis valiti ka seetõttu, et uuringu küsimused on arutlevat laadi ning kirjalik vastamine oleks ajamahukam, nagu väitsid mõned ettevõtjad, kellega uuringu planeerimise etapis vesteldi. Seetõttu leiti, et tingituna ettevõtjate hõivatuses võimaldas intervjuu neil endale sobivas keskkonnas sundimatult ja hinnanguvabalt

mõtteid avaldada (Alase, 2017) ilma ajakuluta, mis tekiks arutleva vastuse trükkimisest ja kirjalikust mõtte sõnastamisest. Ettevõtja on antud uuringus vastavalt Eesti äriseadustikule “füüsiline isik, kes pakub oma nimel tasu eest kaupu või teenuseid ning kellele kaupade müük või teenuste osutamine on püsiv tegevus” (2017: 3) ning ettevõttena käsitletakse kõiki äriühinguid k.a. FIE (Äriseadustik, 2017). Järgnevalt kirjeldatakse valimit, andmekogumist ja andmeanalüüsi koos iga osa protseduuriga.

Valim I

Andmekogumine toimus kahes etapis ja seetõttu on valim kaheosaline, koguvalemiga $N=33$.

Joonis 4. Valim I ja II moodustumine.

Esimene andmekogumise valim $n=11$ (vt ka tabel 4) moodustati ettekavatsetult ehk eesmärgipäraselt püstitatud kriteeriumide alusel (Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara, 2005).

Kriteeriumideks oli:

1. Ettevõtte tegevuskoht Eesti, sest ettevõtlikkuse mõiste ja haridusasutuste ja ettevõtete koostöö mõiste sõltuvad keele ja kultuuri kontekstist (Olen ettevõtlik..., 2010).
2. Ettevõtte on tegutsev, sest uuriti edasise koostöövõimalusi.

3. Ettevõtja või ettevõtte esindaja staaž ettevõttes on enam kui üks aasta, sest Lehtsaar (2012) ja Tamme (2017) on väitnud, et selle aja jooksul suudab ettevõtja või ettevõtte esindaja end kurssi viia ka suure ettevõtte põhitegevusega ning organisatsiooni kultuuriga.

Uuringu esimese osa valimisse leiti ettevõtjad või ettevõtte esindajad lähtudes autori isiklikest kontaktidest ja koolidelt saadud kontaktidest perioodil august 2017 - jaanuar 2018. Soovitusi paluti Ida-Viru Ettevõtluskeskuse (Ettevõtlik Kool haridusprogrammi eestvedajad), kes suunas palve edasi Tartu Ärinõuandlale, kuid nendest kanalitest uuritavaid ei lisandunud. Esmalt saadeti kriteeriumidele vastavatele ettevõtjatele informeeriv e-kiri (kokku 11 kirja), seejärel helistati kirja saanutele ja uuringus osalema nõustujatega lepidi kokku intervjuude toimumise aeg ja koht. Isiklikele tuttavatele helistati ilma eelneva kirjaliku teavitusega. Uuringus osalemast keeldus kaks ettevõtjat aja puuduse põhjusega ning vastuseta ja hilisema kontaktita jäi kaks kirja.

Intervjueeritavad jaotati kategooriatesse, lähtudes telefoni teel saadud eelinfost ja hiljem vajadusel korrigeeritud infost pärast intervjuusid. Vajadus eelinfot korrigeerida tekkis sellest, et kui telefoni teel hinnati, et koostööd ei ole olnud või ei nähtud võimalust koostööks põhikooliga, siis intervjuude käigus arvamused muutusid. Intervjueeritavad jagunesid kolme kategooriasse: ettevõtjad, kes põhikoolidega 1) on teinud koostööd ja teevad edaspidi, 2) kes ei ole teinud koostööd, kuid sooviksid ja 3) kes ei ole teinud endale teadaolevalt koostööd ning ei soovi ka (vt ka joonis 4). Intervjueeritavaid sooviti kaasata igasse kategooriasse, et valim oleks mitmekesisem. Samas ei olnud uuringu eesmärgist lähtuvalt kriitiliselt oluline, et need kategooriad oleksid võrdselt esindatud, sest ei võrreldud erinevate gruppide arvamusi. Kõikidele intervjuus osalenutele määrati pseudonüümid, tagamaks nende anonüümsus. Täpsema ülevaate intervjueeritutest annab tabel 5.

Tabel 5. Valimit I kirjeldavad andmed

Pseudonüüm	Ettevõtte tegevusaeg	Tööstaaz aastates	Koostöökogemus
1. Karin	210	32	Jah
2. Rando	3	2,5	Ei
3. Elle	10	1,5	Jah
4. Kalev	21	11	Jah
5. Reet	2,5	2,5	Ei
6. Alo	19	19	Ei
7. Tiiu	22	21	Jah
8. Rein	18	10	jah
9. Tiit	13	13	Jah
10. Terje	13	10	jah
11. Toomas	22	22	Jah

Valim II

Teine osa valimist, oli samuti eesmärgipärane valim, sest võimaldas uuringusse kaasata isikud, kellel oli uuringu eesmärgist lähtuvalt kõige rohkem informatsiooni uuritava teema kohta (Coyne, 1997) ehk uuringus osalema kutsuti ettevõtjaid, kes omasid koostöökogemust koolidega.

Ettevõtjateni jõuti Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoja, Ettevõtlusõppe programmi ja koostöövõrgustiku Ettevõtlikkuse edendamiseks kaasabil allolevate kanalite kaudu:

- E-kiri koostöövõrgustiku Ettevõtlikkuse edendamiseks uudiskirja lugejatele. Nende seas on ettevõtjad, õpetajad, karjäärivaldkonna spetsialistid, noorsootöötajad jne (600 adressaati).
- Info Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoja E-Teatajas (7000 adressaati) ja Teatajas (3200 ettevõtet, 8000 lugejat) ja Facebooki lehel (4700 jälgijat).
- Info Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoja kodulehel www.koda.ee ja koostöövõrgustik Ettevõtlikkuse edendamiseks kodulehel www.ettvotlikkus.ee.
- Info ettevõtlusõppe programmi Edu ja Tegu kanalites (Facebook, koduleht) ning infot jagasid ka programmi partnerid oma kanalites.
- Otsepostitus koos osalemiskutsega Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoja liikmesettevõtete personali- ja turundusjuhtidele.

Hoolimata suurest info saajate hulgast, moodustus uuringu teine valim, $n=22$ vaid nendest ettevõtjatest, kes osalesid 29.11.17 toimunud koostööseminaril „Õppetöö põnevaks ja eluliseks koostöös ettevõtjatega“ (edaspidi seminar) ja täitsid selle tarbeks ka vabavastuselise ankeedi. Kõik uuringus osalenud ettevõtjad vastasid ka valim I osas kirjeldatud kriteeriumidele, sest ettevõtted olid vanemad kui üks aasta, kõik on tegevad Eestis ning on ka hetkel tegutsevad ettevõtted. Valimis II igale ettevõtjatele eraldi pseudonüümi ei määratud, sest seminaril esitatud arvamused kujunesid ajurünnakus rühmatöö tulemusena ning osalejate panuseid ei olnud võimalik eristada. Seetõttu viidatakse tulemuste kirjeldamisel valimi II liikmetele kui “seminaril osalenu”.

Andmekogumismeetod I

Uuringu esimene andmekogumise etapp oli personaalsete poolstruktureeritud intervjuude läbiviimine ettevõtjatega või ettevõtte esindajatega. Osaline struktureeritus aitas hoida fookust, võimaldades samal ajal olla paindlik küsimuste järjekorras või vajadusel küsida täpsustavaid- ja lisaküsimusi (Lepik et al., 2014). Intervjuude kavade koostamisel tugineti Healy ja kolleegide (2014) koostatud instrumendile, sest see oli loodud käesoleva uuringuga sarnasel teemal. Healy ja kolleegide (2014) instrument tõlgiti vabatõlkena eesti keelde kuni 13. küsimuseni, sest edasised küsimused ei olnud kooskõlas käesoleva uuringu eesmärgi ja uurimisküsimustega. Seejärel kohandati tõlgitud instrument käesoleva uuringu uurimisküsimustele ja eesmärgile vastavaks, kasutades selleks ka Tartu Ülikooli kahe õppejõu ja juhendaja ekspertarvamusi. Intervjuu kavadesse lisati küsimus koolide ja ettevõtete koostöövõimalustest tuginedes olemasolevale teooriale ja ettevõtlikkuse temaatika küsimused, mida Healy ja kolleegide (2014) instrumendis ei olnud. Samuti lisati sissejuhatav küsimus intervjuu algusesse (*Kirjeldage mil moel, (kui üldse) hoiate kursis/, olete kursis haridusvaldkonnas toimuvaga?*), soodustamaks häälestumist hariduse teemadele.

Koostati kaks intervjuu kava (vt ka lisa 1): üks koostöökogemusega ettevõtjale ja teine koostöökogemuseta ettevõtjale. Peamised erinevused seisnesid koostöökogemuste kaardistamise küsimustes: koostöökogemuseta ettevõtjalt küsiti vaid arvamusi, millised võiksid olla koostöövõimalused. Koostöökogemusega ettevõtjal paluti kirjeldada ka olemasolevaid kogemusi. Samuti ei küsitud koostöökogemuseta ettevõtjalt küsimusi toimunud koostöö kohta. Mõlemad intervjuu kavad ehitati üles teemaplokkidena vastavalt uurimisküsimustele ehk

koostöökogemuste, koostöövõimaluste kaardistamise küsimused, ettevõtlikkuse mõistmise ja toetamise võimaluste küsimused ning viimaks koostööd soodustavate ja takistavate tegurite välja selgitamise küsimused. Taustaandmed (vt ka valimi I andmeid tabelis 5) selgitati välja juba enne intervjuud (kas telefoni teel intervjuud kokku leppides või ka veebis taustauuringut tehes), siiski küsiti kontrollküsimusena ja intervjuule keskendumiseks üle nii tööstaaž kui ka varasemad koostöökogemused põhikoolidega. Ettevõtte suurust või tegevusvaldkonda ning vastaja ametit ei kirjeldatud, sest selle alusel oleks võimalik tuvastada vastaja isik, mis ei ole eetilne. Samuti ei olnud uurimuse eesmärgist sõltuvalt need tegurid olulised. Intervjuud lõppesid teemat kokkuvõtivate küsimustega (koostöö laiem kasu ja soovitused teistele koostöö huvilistele, kui olid olemas koostöökogemused).

Esmalt viidi läbi prooviintervjuu, mille tulemusel lisati intervjuu kavasse koostöökogemusega, aga koostöövalmidusega ettevõtjale küsimus soovitava koostöö eesmärkide kohta. Veel lisati küsimus välja selgitamiseks ettevõtja hetketeadmisi ettevõtlikkuse arendamise tegevustest koolis, sest kui ettevõtjal puuduvad asjakohased teadmised, siis on keeruline avaldada arvamust olukorra parendamiseks. Tulenevalt prooviintervjuu sarnasusest teiste intervjuudega ja et intervjuu kavas ei olnud olulisi muutusi, analüüsiti prooviintervjuud kui teisigi intervjuusid.

Poolstruktureeritud intervjuud viidi läbi vahemikus 08.2017 - 01.2018. Salvestamiseks kasutati mobiiltelefoni digitaalse salvestamise vahendit. Kogu intervjuu vältel tehti kirjalikke märkmeid, et toetada võimaliku kehvade salvestuskvaliteedi tõttu teksti korrektset transkribeerimist. Lisaks kasutati kirjalikku materjali kui täiendavat andmestikku, sest oli intervjuusid, kus pärast salvestuse lõppu jätkus vestlus intervjuueeritavatega, mille käigus andsid intervjuueeritavad olulisi arvamusi käesoleva uuringu jaoks. Üles märgiti vaid uus ja täiendav info (kokku andmestikku 0,5 A4 lk teksti kirjastiiliga *Times New Roman*, suurus 12, reavahe 1). Näiteks esitati arvamus, et *ettevõtlikkus kas on või seda pole, seda ei anna arendada*.

Kõigi intervjuude alguses tutvustati lühidalt uuringu eesmärki, selle rakendamise võimalusi ja motivatsiooni selline töö ette võtta. Samuti tutvustati autori eetilisi tõekspidamisi (vastajate anonüümsuse säilitamine, kus ja mis vormis andmeid kasutatakse ja et transkriptsiooniga ning valmis tööga on võimalik tutvuda). Alati küsiti intervjuueeritavalt nõusolekut salvestamiseks ning valmisolekut hilisematele küsimustele vastamiseks. Lühim intervjuu kestis 26 minutit ja pikim 54 minutit, keskmine 43 minutit 23 sekundit. Kõik intervjuud lõppesid uurija tänusõnadega ning lubadusega valminud tööd tutvustada. Kõigile intervjuudele järgnes vabas vormis vestlus läbitud

teemade üle, mille käigus autor avaldas ka oma seisukohti. Uuringu usaldusväarsuse suurendamiseks peeti kogu andmekogumise ja -analüüsi perioodi vältel uurijapäevikut, mis aitas planeerida tegevusi, pidada meeles kontakti võtmise aegu, hiljem analüüsi juures meenutada intervjuu olustikku ja õhkkonda ning oli abiks ka eneserefleksioonil. Väljavõtte uurijapäevikust toodud lisa 2.

Andmekogumismeetod II

Andmekogumise teises etapis koguti andmeid valimilt II kahes jaos: 1) Edu ja Tegu programmi, Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoja ning Haridusministeeriumi ühistööna läbi viidud koostööseminarile registreerumisel ja 2) seminaril osaledes.

Seminaril osalemiseks täitsid ettevõtjad või ettevõtte esindajad registreerumise käigus veebipõhise avatud küsimustega ankeetküsitluse *Google Forms* keskkonnas. Veebipõhist ankeetküsitlust kasutati võimaldamaks vastata ankeedi küsimustele osalejatele sobival ajal (Hirsijärvi, Remes, & Sajavaara, 2005) ning seeläbi oli võimalik teostada nii seminarile registreerumine kui ka andmestiku kogumine samaaegselt ehk hoiti kokku uuringus osalejate aega. Vabavastuselise ankeedi koostamise tingis lähtumine uuringu eesmärgist ja uurimisküsimustest. Veebipõhise ankeediga otsiti vastuseid uurimisküsimustele põhikoolide ja ettevõtjate koostööd soodustavatest ja takistavatest teguritest. Registreerumisel saadud info saadeti seminari korraldajatelt uurija e-posti aadressile.

Seminaril selgitati välja koostöövõimalusi põhikoolide ja ettevõtete vahel õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks. Seminari ettekannetest (kogemuslood koostöövormidest ja võimalustest, mida Eesti koolides ja ettevõtetes on ellu viidud ja võiks edaspidi viia) tehti kirjalikke märkmeid lähtuvalt käesoleva uuringu uurimisküsimustest. Päeva teises pooles toimus praktiline töötuba, kus pakuti välja uusi koostöö ideid ajurünnaku (Al-Samarraie & Hurmuzan, 2018) meetodil. Ideed esitleti rühmade kaupa A1 paberitel, millest tehti pildid (vt lisa 3) ning nendelt teostati hiljem ärakiri. Kogu seminarile registreerumise ja seminaril osalemise käigus kogutud andmestikku (kokku 1,5 A4 lk teksti kirjastiiliga *Times New Roman*, suurus 12, reavahe 1) kasutati täiendava andmestikuna andmekogumise esimeses etapis läbiviidud intervjuude tulemuste täiendamiseks ja andmete trianguleerimiseks, et suurendada uuringu usaldusväarsust ning mitmekülgust.

Andmeanalüüsimetod

Andmeanalüüsi esimeses etapis transkribeeriti kõik intervjuud, kuulates teksti korduvalt ja lausete kaupa ning lõplikku transkriptsiooni kuulati veel terviktekstina, kindlustamaks, et ei ole eksimusi. Transkribeerimisel kasutati kirjavahemärke, sest kirjavahemärgid on olulised osutamaks, kuhu on intervjueeritav rõhuasetuse pannud (McLellan, MacQueen, & Neidig, 2003). Pärast transkriptsioonide üle lugemist ja veendumust, et kõik on üles kirjutatud, eemaldati eetilisuse ja konfidentsiaalsuse kaalutlusel kõik intervjueeritavate isikuid ja ettevõtteid tuvastada võimaldavad nimetused, asendades need pseudonüümidega (vt tabel 5) või jättes välja tekstilõike, tähistades need:(...). Pärast kahe intervjuu transkribeerimist ning teksti üle lugemist võeti vastu otsus edaspidi mitte transkribeerida vahehäälikuid ning korduvaid vahesõnu nagu: mmm, et ää, ahmm, et et, selles suhtes et, nagu noh jt, sest intervjuus sisaldus neid sellisel määral, mis raskendas teksti analüüsimist. Samuti ei täitnud vahehäälikute või sisutute sõnade transkribeerimine käesoleva uuringu eesmärki.

Pärast intervjuude transkribeerimist, salvestati kõik tekstid eraldi failidena txt formaati ning kanti seejärel programmi *QCAmap*. *QCAmap*i lisati kõik kirjalikud tekstid (intervjuude transkriptsioonid, registreerumisankeedi vastused ning seminaril kogutud andmestik) kokku kogu materjal 72,5 A4 lk, kirja stiiliga *Times New Roman*, kirja suurusega 12, reavahe 1,0.

Andmeanalüüsil kasutati induktiivset sisuanalüüsi, mis võimaldas olla avatud uutele ilmingutele ning otsida aktiivselt ka teooriat korrigeerivaid või ümberlukkavaid tõendeid (Lepik et al., 2014). Induktiivse sisuanalüüsi kasuks otsustati ka seetõttu, et olemasolevate koolide ja ettevõtete koostöö on kirjeldatud pigem kõrg- ja/või kutsekoolide kogemustele tuginedes, siis põhikoolide ja ettevõtete koostöö eripärad võinuks deduktiivsel analüüsil kaduma minna (Kalmus, Masso, & Linno, 2015). Induktiivse sisuanalüüsi käigus kodeeriti tekstid uurimisküsimuste kaupa, andes tähenduslikele üksustele koodid. Esmalt kodeeriti ettevõtjate arvamused põhikoolidega koostöövõimalustest õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks, seejärel kodeeriti ettevõtjate arvamused põhikoolidega koostööd soodustavatest teguritest ning viimaks arvamused põhikoolidega koostööd takistavatest teguritest. Esialgu moodustus koostöövõimaluste kohta 68 koodi, koostööd soodustavate tegurite kohta 36 ja takistavate tegurite osas 33 koodi. Uuringu usaldusväärsuse tõstmiseks kasutati kahe intervjuu kodeerimisel kaaskodeerija abi. Mõned lahknevused räägiti kaaskodeerijaga läbi ning selle tulemusel ei lisandunud koode vaid muutusid mõned tähenduslikud üksused. Lisaks kodeeris uuringu läbiviija

samu teksti löike korduvalt ja erinevatel perioodidel. Selle tulemusel kadus esimese uurimisküsimuse analüüsil kaks koodi, millest üks oli korduv kood ja teise puhul ühendati kaks koodi omavahel. Teise uurimisküsimuse puhul kustutati üks korduv kood pärast uurijapoolset koodide üle vaatamist, märkimisväärseid lahknevusi kaaskodeerijaga ei olnud.

Tuginedes Elo ja Kyngäsele (2008), liideti järgmise sammuna sisult sarnase tähendusega koodid alamkategoriateks, millest omakorda sarnase sisu alusel moodustati üldkategoriad ning üldkategoriatest moodustati lähtudes uurimisküsimustest peakategoriad. Jälgiti, et kategooriate liitmine ei muutuks liialt üldistatuks, sest vastasel juhul kaoks induktiivse sisuanalüüsi eelis kirjeldada fenomeni igakülgset ja süvitsi. Kokku moodustati kolm peakategoriat: 1) koostöövõimalused põhikoolidega õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks, 2) põhikoolidega koostööd soodustavad tegurid ja 3) põhikoolidega koostööd takistavad tegurid. Täenduslike üksuste kodeerimise ja kategooriate moodustamise näide toodud lisas 4.

Järgnevalt kirjeldatakse uurimistulemusi uurimisküsimuste kaupa, esmalt avades ettevõtjate arvamused põhikoolidega koostöövõimalustest õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks ning seejärel tuuakse välja ettevõtjate arvates põhikoolidega koostööd soodustavad ja takistavad tegurid. Tulemused esitatakse peakategooriate kaupa, kus alapealkirjadeks on üldkategoria nimetused. Tulemuste ilmestamiseks kasutatakse kaldkirjas tsitaate intervjuudest, tähistades ära jäetud lõigud tähisega /.../ ning viites on kasutatud pseudonüüme. Lugemise hõlbustamiseks on tsitaadid keeleliselt korrigeeritud. Koos tulemustega esitatakse ka arutelu, võimaldamaks lugejal saada terviklik pilt uurimistulemustest.

2.2. Tulemused ja arutelu

Uurimisküsimuste ülese tulemusena selgus, et ettevõtjate teadlikkus koostöövõimalustest põhikoolidega, mis toetaks õpilaste ettevõtlikkuse arendamist, on vähene. Seda toodi välja koostööd takistava tegurina, kuid sellele viitas ka vajadus intervjuu ajal intervjueeritavatele teemast täiendavaid selgitusi anda. Täiendavate selgituste jagamine võis küll mõjutada uuringu tulemusi, kuid teisalt oli tegemist olulise tähelepanekuga. Selline uuringu tulemus kinnitab Davey ja kolleegide (2011) ja teiste autorite väiteid, et ettevõtete ja koolide koostöö on Euroopas veel varajases arengujärgus. Seega on oluline jätkuvalt tõsta ettevõtjate teadlikkust ja seeläbi valmisolekut koostööks põhikoolidega, näitamaks koolidele nõu päris maailma ja aidates läbi

praktilise, eesmärgistatud ja koordineeritud koostöise tegevuse arendada ettevõtlikke inimesi, kes oleks valmis looma edukamat ühiskonda.

Ettevõtjate arvamused põhikoolidega koostöövõimalustest õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks

Laiast uurimisküsimusest tingituna, moodustus esimesele uurimisküsimusele vastamiseks neli peakategooriat: T ja A koostöö, inimkapitali arendamise alane koostöö, haridusalane koostöö ja finantseerimisalane koostöö. Uuringu tulemuste põhjal koostati põhikoolide ja ettevõtete koostöö mudel, mis kajastab ettevõtjate arvamusi koostöövõimalustest põhikoolidega õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks (vt tabel 6).

Tabel 6. Põhikoolide ja ettevõtete koostöömudel õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks.

	Koostöö vorm	Tegevused
Õpilaste ettevõtlikkuse arendamine	T ja A koostöö	<i>Tootearendus:</i> tootearenduskonkursid, tootearendusprotsessi läbimäng klassis või praktiliselt, seadmete, lahenduste testimine <i>Innovatsioon:</i> innovatsiooniloome nt organisatsiooni kultuuri arendamiseks, IT valdkonna arendamiseks vms
	Inimkapitali arendamise alane koostöö	<i>Elukutse valiku toetamine:</i> õpipoisiõpe, praktikavõimalused, hooajatöö, karjäärilaager, külalisloengud, külalistunnid, ettevõtete külastused, töövarjupäev <i>Ettevõtlikkuse arendamine:</i> ettevõtjate loengud, külalistunnid, ettevõtlushpäev, ettevõtete külastused, õpilasmalev, töövarjupäev, rühmatööd, koolivälised projektid, ühised arutelud, ettevõtluskonkursid, mentorlus nt minifirmadele, õpetajatele "päris elu" näitamine <i>Muu koostöös osalejate arendamine:</i> õpilaste sotsiaalse pädevuse toetamine, õpilaste finantsalase kirjaoskuse toetamine
	Haridusalane koostöö	<i>Õppekava arendamine:</i> ettevõtliku õppekava koostamine <i>Õppe läbiviimine:</i> külalisloengud, külalistunnid, õpilasprojektide toetamine, praktiline väljund õpilastöödele, ainekavast lähtuv ameti õppimise toetamine, õppematerjali koostamine
	Finantseerimisalane koostöö	<i>Sponsorlus, annetused:</i> õpilaste korraldatud ürituste toetamine, seadmete, toodangu annetamine <i>Ruumide rent:</i> ettevõtte ruumide rent

Mõistetakse, et antud mudeli üldistatavus on piiratud ent see avardab teadmust põhikoolide ja ettevõtete koostöövõimalustest. Järgnevalt kirjeldatakse uuringu esimese uurimisküsimuse tulemusi koostöövormi kaupa.

T ja A koostöö. Andmeanalüüsil moodustati T ja A koostöö peakategooria kahest üldkategooriast, milleks olid: 1) tootearendus ja 2) innovatsioon.

Tootearenduse alase koostöövõimalusena põhikooli õpilastega nähti tootearenduskonkursse, kus õpilased saaksid välja pakkuda uute toodete idee ning ettevõtjatest žürii toetaks ja hindaks seda protsessi. Võimalike tootearenduse valdkonna koostegevustena nimetati veel seadmete testimist ehk peeti võimalikuks anda põhikooli õpilastele kasutada ettevõtte poolt arendatavaid seadmeid, eesmärgiga vajadusel seadmeid edasi arendada. Samuti mainiti toodete või olemasolevate lahenduste testimist või tutvustamist koostöös põhikoolidega kui üht toote või teenuse arendamise protsessi osa.

/.../ kus ongi ettevõtte tahtnud, et mingid põhikooli või gümnaasiumiõpilased mingisugust toodet aitavad ümber teha või pakendit ümber teha /.../(Kalev)

Vastukaaluks üks ettevõtjatest ütles, et reaalse tootearendusprotsessi läbi tegemine ei ole mõeldav, sest arendatavale tootele ei pruugi olla turu tellimust, mis muudab kogu protsessi ressurside raiskamiseks. Pigem peeti põhikooli õpilastele kohasemaks tegevuseks teoreetilist tootearenduse protsessi läbimängu ja ettevõtja rolliks jääks info pakkumine näiteks külalistunni raames.

Keegi teeks lastele mingi kursuse, kus mõeldakse asi välja (mõttepaus, toim.) seda ka jälle ei saa olla, selleks peab ka olema see sama turunduslik pool. /.../ alustama peaks sellest, et mõelgegi üks turunduslik mõte, mis teile tundub, mida võiks ja mida täna turul ei ole ja mida tehakse./.../ Et õpilastele võiks sel teema nõ loengut pidada, rääkida neile, pidada neile seminare ja siis neid nõ paberi peal maha mängida, et neil tekiks mõtteid ja arusaamist, millised probleemid üldse on selle asja juures olemas.(Toomas)

Innovatsiooni koostöös põhikoolidega nimetati innovatsiooniloome protsessis ettevõtjat kui mentorit või ka žüriid. Toodi välja võimalus, et innovatsiooni koostöö eesmärk võiks olla ettevõtte organisatsiooni- või juhtimiskultuuri arendamine, IT valdkonna arendamine või õpilaste nägemuse saamine ettevõtte tegevustele, mõistmaks mil moel ja kas neid tegevusi muuta.

Uued ideed lastelt, kuidas juhtida ettevõtet (seminaril osalenu).

Seega leiti, et ettevõtjatepoolse juhendamise, info võimaldamise ja toodete või teenuste testimise läbi oleks põhikoolidega T ja A koostöö õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks võimalik. Seda väidet toetavad ka Oana Adriana ja Dobrovolska (2017) ning Penc (2004, viidatud Dobrowolska, 2016 j) uuringute tulemused, kus nad leidsid, et ettevõtlikkuse nurgakiviks on loovus ja uuendusliku mõtlemise oskus, mis võivad väljenduda toodete, teenuste või tootmisprotsessi arendamises. Käesoleva uuringu tulemust toetab ka senine kogemus Eestis õpilaste teaduskonkursside toimumise läbi (Eesti Teadusagentuuri koduleht, 2017). Samas kerkis käesoleva uuringu tulemustest esile põhikoolide konteksti arvestades teaduskirjanduses kajastamata tõik, et ettevõtjad on valmis kaasama juba põhikooli õpilasi innovatsiooniloome ning tootearendusprotsessidesse. Samale järeldusele jõudis autor ka analüüsidest hetkeolukorda põhikoolide ja ettevõtete T ja A koostöös. Seega võiksid ettevõtjad julgemalt õpilaste poole pöörduda arendamiseks oma tooteid või teenuseid ning koolid võiksid julgemalt paluda ettevõtjaid osalema teaduskonkurssidel. Õpilaste algatusi ettevõtjatega kontakti saada oma tooteidee või äriidee testimiseks tuleks õpetajate poolt innustada ja toetada, sest selline initsiatiiv arendab õpilaste ettevõtlikkust sh algatusvõimet, loovust ja probleemilahendusoskust.

Inimkapitali arendamise alane koostöö. Inimkapitali arendamise alane koostöö oli enim nimetatud koostöövorm. Arvestades, et käesoleva uuringu fookus oli õpilaste ettevõtlikkuse arendamisalane koostöö, mis kuulub inimkapitali arendamise koostöö valdkonna, oli tulemus ootuspärane. Peakategooria “inimkapitali arendamise alane koostöö” moodustus kolmest üldkategooriast: 1) elukutse valiku toetamine, 2) ettevõtlikkuse arendamine, 3) muu koostöös osalejate arendamine.

Elukutse valikut toetatakse mitmete intervjuueeritavate arvates eesmärgiga kasvatada tulevast tööjõudu.

Tagasiside on see, et õpilane, kes on meie juures praktiliselt olnud, see tahaks meile tööle tulla. See on nagu see kõige parem tagasiside (Elle).

Elukutse valiku toetamiseks nähti võimalusena karjäärilaagri korraldamist, ettevõtete külastusi, praktikat, hooajatöö või muude lihtsamate tööülesannete täitmist. Lisaks nimetati koostöötegevusena külalistunde, mille jooksul õpilased saaksid aimu, millist elukutset valida.

/.../ütleme, et iga kuu on ühe ettevõtte külastus, keegi valiks mingid ettevõtted välja, siis ma usun, et sellest oleks suur abi.../et nad (õpilased, toim.) saaks teemast teada, et nad

üldse ei ole huvitatud või saavad sellise tõuke, et igal juhul tahan õppida mis iganes asja siis /.../ (Karin)

Niisugust praktilist väljaõpet on võimalik teha, et siis tekiks arusaamine, mis asi üldse eksisteerib (Toomas)

Veel leiti, et ettevõtete külastamine, töövarjupäevad, praktika võimaldamine või ka ettevõtjate läbiviidud külalistunnid annavad õpilastele parema ettevalmistuse tööellu sisenemiseks.

Õpilased saavad kindlasti parema ettevalmistuse, et kuidas ma siis tööelusse kunagi sisenen (Tiiu).

Kõik eeltoodud koostöötegevused kuuluvad elukestva õppe valdkonda (Eesti elukestva õppe..., 2014) ehk uuringu tulemused kattuvad Eesti elukestva õppe strateegias (2014) tooduga.

Ettevõtlikkuse arendamise alase koostöö analüüsil joonistusid ettevõtjate arvamustest välja kaks koostöö vormi: õpilaste ettevõtlikkuse arendamine ning “päriselu” toomine kooliellu. Seoses ettevõtlikkusega toodi intervjuudes välja vastuoluline arvamus, et ettevõtlikkust ei saagi arendada, sest see on kaasa sündinud. Veel arvati, et kõigist ei peagi ettevõtjaid saama, keegi peab tööd ka tegema. Selline seisukoht võis tuleneda vastajate ettevõtluse kitsamast käsitlest (Olen ettevõtlik ..., 2010). Siiski läbivalt arvati, et ettevõtlikkus on arendatav, mida kajastab ka uuringus osalenud teiste ettevõtjate nägemus tegevustest, mil viisil ettevõtjate ja koolide koostöö võiks õpilaste ettevõtlikkust arendada.

Õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks soovisid uuringus osalejad jagada ettevõtluskogemust sh pakkuda omapoolseid teadmisi ettevõtlusest.

/.../kool saab võimaluse teoreetilisele materjalile lisada praktilisi väljundeid ja läbi selle siis need õpilased omaks niisugust laiemat maailmavaadet ja näeksid, oskaks analüüsida, mõelda juba ja ka edaspidi mõtteid aretada ja elu viia edasi (Toomas).

Lisaks omapoolsele info jagamisele, soovivad ettevõtjad ka vastu saada värskaid ideid, kuidas õpilased ettevõtlust mõtestavad.

/.../seeläbi olen kursis värskete ideedega, kuidas noored mõtlevad ettevõtlusest, mis nende ideed on /.../ (Kalev).

Koostöötegevustena, mille kaudu õpilastes ettevõtlikkuse arendamiseks võimalust nähakse, nimetati ettevõtete külastusi ja külalistunde, mis olid ka enimmainitud koostöötegevused põhikoolidega.

/.../ettevõtjad võiksid käia kasvõi siis nn loengu või kokkusaamise vormis õpilastele rääkimas, mida tähendab üks ettevõtlus ning rääkidagi näiteks enda ettevõtja kogemustest (Reet).

Seda praktilist näidet ja reaalelulist näidet tuua, et need õpikunäited, mis on, on reeglina mingitest ettevõtetest välismaalt. Konkreetselt meie kodulinna mingisugune ettevõtte, kes pakub reaalelulise näite (Tiit).

Mäemets (2014) kolleegidega jõudis samuti tulemusele, et ettevõtjate külalistunnid ja ekskursioonid ettevõttes on üheks levinumaks koostöötegevuseks haridusasutustega. Samas tuleb välja tuua, et üks ettevõtja oli tungivalt vastu nimetamast ettevõtte külastust koostööks, tuues paralleeli turismigruppidega.

/.../aga mina isiklikult ei suudaks seda koostööks nimetada. Ma ei suuda seda nii laialdaselt lahti defineerida. Et ma ütleks, et kui mingid eesti turismigrupid käivad Bulgaarias, lihtsalt käivad ja vaatavad, et äge on, siis kas see on koostöö (Rein)?

Osalt tuleb nõustuda ettevõtja toodud nüansiga, et ettevõtte külastus, eesmärgi täpsustamata, võib kujuneda vaid elamuseks, mida toodi välja ka koostööd takistava tegurina. Samas mitmed autorid (Fayolle, 2013; Kozlinska, 2016; Lindberg, 2017 jt) on välja toonud, et just praktiline kogemus, seotus päris maailmaga ja aktiivsed tegevused, annavad ettevõtlikkuse arendamisel paremaid tulemusi. Seega leitakse, et iga ettevõtja ja kooli kokkupuude ei pruugi arendada ettevõtlikkust, kuid kui see seatakse koostöö eesmärgiks, siis muutub ka ettevõtte külastus mõtestatud tegevuseks ning arendab õpilaste ettevõtlikkust.

Ettevõtlikkust arendavate koostöötegevustena mainiti veel rühmatöid ja kooliväliseid projekte ehk tegevus võiks toimuda koostöös õpilastega, aga näiteks ettevõtja juures. Samuti toodi välja koostöötegevusena ühiseid arutelusid mitmesuguste ülesannete lahendamiseks ja ühisprojekte, mis arendaks õpilaste ettevõtlikkust. Selline tulemus kinnitab Nowak ja Musiał (2005, viidatud Dobrowolska, 2016 j) ja Rossano ja kolleegide (2016) väidet, et ettevõtlikuks peetakse inimest, kel on ebatavaline probleemilahendusoskus.

Lisaks nimetati õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks koostöövõimalusena õpilasmalevat, ettevõtluspäevi ja minifirmade tegevust, kus ettevõtjad oleksid partnerid nii tööpakkujana kui ka mentorina.

Pigem siin võib olla see õpilasmaleva pool võiks olla kordades suurem, sest sinna pääsevad oluliselt vähem, kui neid tahjtajaid on ja see malev võiks ka pikem olla. Siis on võimalik planeerida ka näiteks ettevõtete koostööd, et mitte omavalitsuste mingeid töid vaid ka ettevõtetega (Tiit).

Intervjuude andmestikule lisaks nimetati seminaril koostöövõimalusena õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks ettevõtluskonkursside läbiviimist, kus ettevõtja roll oleks nii mentor kui ka žürii.

Tihedalt ettevõtlikkuse arendamisega on seotud “päris elu” toomine kooliellu. Selline kategooria otsustati luua seetõttu, et ettevõtjad tõid sellist koostöövõimalust esile, seostamata seda otseselt ettevõtlikkuse arendamisega. Küll aga et päris elu näitamine arendab oluliselt õpilaste ettevõtlikkust (Fayolle, 2013; Kozlinska, 2016; Lindberg, 2017 jt), seoti ka need tähenduslikud üksused ettevõtlikkuse arendamise alase koostööga. Ettevõtjad pakkusid välja, et oluline on õpilastele näidata, milline on ettevõtte igapäevatöö, kas ettevõtteid külastades, ettevõtte kohta külalistunnis infot jagades või mõne projekti raames.

.../niiõelda oleks jälle põnevust juures, et aine aineks, aga tahetakse ka päriselu saada .../ (Tiiu).

Veel leiti, et õpilastele päris elu näitamine aitab neil paremini siduda õpitut päris maailmas toimuvaga ehk võimaldab õpilastel õpitule tähendust anda.

.../reaalsetel näidetele või reaalsele praktikale, kuidas need asjad tegelikult toimuvad või et lapsed saavad sealt teadmise, et teooria ei ole teooria vaid selle taga on ka reaalne tulemus hiljem (Rando).

.../mitmekesisstada haridust, et mitte ainult teoreetilist vaid näiteks kui õppida mingit lihtsamat matemaatikat, et siis kus sellele lihtsamale matemaatikale ja kuidas praktikat saada (Alo).

Nii intervjuudes kui ka seminaril toodi välja, et koolielu praktilisemaks muutmiseks ja ettevõtlikkuse arendamiseks on oluline näidata õpetajatele ettevõtlusmaailma kas töövarjudena ettevõtetes, ettevõtteid külastades või pakkudes võimalusi koolidel ettevõtjaid koolitada.

Õpetajad, kes koolides on, need on tõesti väga kuivad, nii ülikoolis kui kuskil mujal, et peale seda ülikooli lõpetamist ja pedagoogilise hariduse saamist on neil vähe teadmisi, kuidas ettevõtlustöö käib. Selleks võiks kasutada näiteks töövarjuks olemist, selleks, et ka paremini õpetada (Tiit).

Võib vaielda, et kuidas mõjutab õpetajatele ettevõtlusmaailma tutvustamine õpilaste ettevõtlikkuse arendamist. Käesoleva töö autor on aga seisukohal, et kui õpetajad on avatuma suhtumisega ettevõtlusesse, siis on nad rohkem valmis õpilasi sellesse maailma viima ning on altimad ettevõtetega koostööd tegema. Õpilaste ja ettevõtete koostöösuhete edukamat loomist toetaks siis ka õpetajate ja ettevõtjate koostöö ajal loodud suhted. Sama rõhutavad ka Bienkowska ja Klofsten (2012), väites, et õpilaste ja akadeemikute suhtlemine ning liikumine

erasektorisse aitab luua suhtlusvõrgustikke. Haridusasutustega suhete hoidmist ja loomist pidasid oluliseks ka uuringus osalenud ettevõtjad nii intervjuudes kui seminaril, niivõrd, et rõhutasid seda kui üht koostöö eesmärki haridusasutustega.

/.../haridusasutuste informeerimine oma olemasolust, oma tegevusest, oma missioonist, lihtsalt, et teataks. Kui ei tea, et olemas oled, siis ei saa ka koostööd teha ega jagada mingit infot (Karin).

Muu koostöös osalejate arendamise alla koondati sellised koostöövõimalused nagu õpilaste sotsiaalsete pädevuste arendamine ja finantsalase kirjaoskuse toetamine. Ettevõtjad leidsid, et võimaldades juba põhikooli õpilastel praktilisest tööelust osa saada, kujuneb neis arusaam, kui pingeline võib tööelu olla ning tekivad parimal juhul oskused, et sellega toime tulla ehk arendatakse õpilaste sotsiaalseid pädevusi.

/.../ See oleks see pool, mida ma tööturul näen, siis seda on väga vaja. Ja ka seda poolt, et ma suudaksin selles suhteliselt pingelises situatsioonis, tihtipeale ka stressirohkes situatsioonis, töökoormusega, aga kolleegidega ka hakkama saada (Tiiu).

Inimkapitali arendamise alase koostöö kategooria tulemustest selgus, et autori poolt teooria põhjal loodud ettevõtete ja põhikoolide koostöö mudeli tegevused (vt ka tabel 2, lk 15) nimetati ära ka uuringu tulemustes. Koostöötegevustena lisandusid kogu koolile nõ päris maailma tutvustamine sh õpetajatele ettevõtluse tutvustamine ja õpilaste sotsiaalse pädevuse arendamine ning finantsalase kirjaoskuse toetamine, mis on kõik omakorda õpilaste ettevõtlikkuse arengut soodustavad tegevused (vt ka tabel 6). Tulenevalt ettevõtjate välja toodud arvamusest, et teadlikkus põhikoolidega koostöövõimalustest on vähene, võib olla tõenäoline, et teadlikkuse tõstmisel lisandub koostöövõimalusi juurde. Selleks tuleks jätkata nt Eesti Kaubandus- ja tööstuskoja korraldatavaid koostöö – ja innovatsiooniseminare, koostöövõrgustike tegevusi ettevõtlikkuse arendamiseks ning ettevõtlikkuse edendamise projektide ja programmidega nagu Ettevõtlik Kool. Teadlikkuse tõstmine ja kogemuste jagamine on võtmeks, mille kaudu laiendada koostöövõimaluste hulka, et muuta koostööd atraktiivsemaks ja mitmekülgsemaks.

Haridusalane koostöö. Haridusalase koostöö peakategooria moodustus õppekava arendamise ja õppe läbiviimise üldkategooriatest.

Õppekava arendamise alases koostöös nimetasid ettevõtjad võimalust panustada õppekava koostamisse, osaledes kooli hoolekodus. Seeläbi nägid nad võimalust teha omapoolseid ettepanekuid õppekava koostamisse, mis muudaks õppekavasid tööturule vastavaks.

Ma näen küll seda võimalust, et kohe alguses ettevõtteid kaasata, et haridust muuta tööturule vastavaks (Tiit).

Healy (2014) kaasuuriatega jõudis samale tulemusele, et õppekava arenduses hõlmatakse haridusasutuse kõigi programmide, kursuste ja seotud komponentide kujundamist, mida Eesti põhikoolides täidab õppekava. Üks ettevõtja tegi ettepaneku õppekava arenduse parimaks korraldamiseks kaasata ettevõtjate alaliite, et ühtlustada koolide ettevõtlikkuse taset ning et õppekavad ei oleks sellisel juhul nii sõltuvad ühe või kahe piirkonna ettevõtja nägemustest. Teisalt teised ettevõtjad tõid just esile, et ettevõtjate kaasamisel koostöösse koolidega tuleks pöörduda esmalt kohalike ja pigem väiksemate ettevõtete poole, et sel moel kindlustada kogukondlik ühtekuuluvus ja toetuda olemasolevale suhtlusõrgustikule.

Ma arvan jah, et ettevõtlusõpet ei peaks alustama just mitte nii, et kutsu aga esinema suurettevõtte juht vaid me võiks võtta neid, kes ongi need väga tublid ja väiksed, kes ongi nullist alustanud ja nullist ennast üles töötanud (Toomas).

Õppe läbiviimisel nimetasid ettevõtjad koostöötegevustena külalistunde, loenguid kui ka õpilasprojektides osalemist, nende toetamist. Külalistunni teemana nimetati näiteks majanduse põhiteadmiste andmist, äriseadusandluse tutvustamist või muud ettevõtte äritegevusega seonduvat.

Aga õpilastele saab rääkida kasvõi juba seadusandlust. Et nad saavad aru, mille poolest need ettevõtted üldse erinevad (Toomas).

Käesoleva uuringu tulemus langeb kokku Mäemetsa ja kolleegide (2014) uuringu tulemustega ja Davey (2011) ja Plewa (2015) kolleegidega on samuti leitud, et õppetöö läbiviimise alane koostöö toimub ka ühe teema käsitlemisena praktikute õppetöö käigus. Õppekava läbiviimise alane koostöö võimaldab siduda teooriat päris eluga, mida omakorda on peetud oluliseks õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks.

Õppe läbiviimise alase koostöötegevusena nimetasid ettevõtjad veel võimalust õpilaste koolitöödele praktilise väljundi pakkumist ehk ettevõtja oleks huvitatud koostööst õpilastega ettevõttes kas mõne kunstilise lahenduse leidmisel või haljasala kujundamisel vms.

Teine asi, mis mul tuleb meelde, kus me koostööd nagu otsisime /.../, et oma tehase kujundamisel /.../ kas keegi tahaks teha oma lõputööna näiteks mingisugust installatsiooni või skulptuuri, et me tõeliselt saaks seda kasutada /.../(Karin).

Põhikooli III astme õpilased on kohustatud tegema läbivaid teemasid lõimiva loovtöö, mis vastavad lihtsustatud teadustöö nõuetele (nõuded kehtestab kool oma õppekavas) (Põhikooli riiklik ..., 2017), seega võiks selline õppekava läbiviimist toetav tegevus olla võimalik ja kooli ning ettevõtjate poolt julgustatud.

Ettevõtjad nimetasid õppe läbiviimise alases koostöös võimalusena toetada õpilasi ameti õppimisel kas hooajatöö, töövarjupäevade või praktika käigus. Selline tulemus võis olla seotud sellega, et Eestis on võimalik kutseõppesse suunduda põhikooli baasil või lõpetada põhiharidus täiskasvanuna täiskasvanute gümnaasiumis.

Huvitav leid käesolevas uuringus oli, et ettevõtjad on valmis panustama õppekava arendusse ja ka läbiviimise õppematerjali tootmise ja ettevalmistamisega. Kõrg- ja/või kutsekoolide ja ettevõtete koostöövormide kirjeldamisel nimetas Healy (2014) kolleegidega küll võimalusena kõigi õppekavaarendusega seotud komponentide arendamist, kuid Eesti põhikoolide ja ettevõtete koostöö praktikas selle kohta autor uuringuid pole leidnud.

See võiks olla selliste õppeprogrammide tegemiseks niisugused filmid ja materjalid, mis näitakski, mida kujutab endast üks tootmine, müük, missugustest asjadest ta koosneb. Niisuguseid põhimõisteid võiks olla täitsa valmis tehtud (Toomas).

Seega on tegemist tulemusega, mis täiendab teooria põhjal loodud põhikoolide ja ettevõtete koostöömudeli tegevusi.

Üldiselt võib öelda, et käesoleva uuringu tulemustes haridusealases koostöös kajastati sarnaseid tegevusi, kui kirjeldati põhikoolide ja ettevõtete koostöömudelis tabelis 2 (lk 15). Küll aga lisandus õppekava läbiviimise ettevõtjate kaasamine žüriina õppekava läbiviimisega seotud projektidesse, loovtöödele praktilise väljundi võimaldamine, ettevõtjate abil õppematerjalide koostamine ning ameti õppimise toetamine (vt ka tabel 6). Küll aga tuleb rõhutada, et õppekava läbiviimise alase koostöö puhul peaks ettevõtjale täpselt teada olema, milline on koostöö väljund nagu selgus koostööd soodustavate tegurite analüüsil. Sellisel moel on koostöö tõhus ning tekitab positiivset kogemust kõigis osapooltes, mis innustab omakorda edasisele koostööle. Seega on koolidel oluline teha eeltööd õpilastega, et teadvustada, milliseid õpieesmärke nemad endale võiks seada, et koostöö oleks neile innustav. Samuti peavad koolid pakkuma ettevõtjatele

vajaliku info, et tagada eesmärgipärane õppeprotsessi läbiviimine, mis toetaks õpiväljundi saavutamist sh ettevõtlikkuse arendamist.

Finantseerimise alane koostöö. Peakategoorias finantseerimise alane koostöö nimetati koostööna sponsorlust ja annetusi. Sponsorluse all peeti silmas õpilaste poolt korraldatud ürituste rahalist toetamist ja noorte sportlaste rahalist toetamist ise vastu saades reklaami või sooviga luua ettevõttele teatavat kuvandit. Tunnistati, et kui õpilane ise pöördub ettevõtja poole, siis see arendab õpilase ettevõtlikkust.

Täna korraldades mingeid üritusi, palutakse ettevõtete toetust, et tegelikult see on samamoodi ju, et arendada pealehakkamist (Rando).

Samuti toodi välja, et koolidele on annetatud ja ollakse valmis annetama nii toodangut kui ka seadmeid. Samas juhtis üks ettevõtja tähelepanu ka sellele, et seadmete soetamisel peaks kool kaaluma, kas seda on mõistlik kooli paigutada või oleks mõistlikum tulla ettevõttesse seadmeid kasutama või vaatama. Veel nimetati koostööna ettevõtte ruumide sponsorluse korras kasutamist, kuid kooli ruumide rendi osas toodi välja näide, kus ettevõtjal oli koostöö soov olemas, kuid kool ei olnud valmis renti osutama.

Tuleb välja tuua, et esines seisukohti, et sponsorlus ei ole koostöö: see on kas annetus või heategevus, sest ettevõtjate arvates peaks koostöö sisaldama mõlema osapoole kasu ning nemad sellisel moel sponsorluses koostööd ei näinud.

/.../see oleks nagu sponsorlus, sest see pole koostöö. Kool oleks siis saaja rollis ja ettevõtja andja rollis, et kus kohas see koostöö on (Reet)?

Tegemist on lahknevusega Davey ja kolleegide (2011) ning Ramos-Vielba ja Fernández-Esquinas (2012) uuringute tulemustega, kus nimetatakse haridusasutuste ja ettevõtjate koostöövõimalustena rajatiste, seadmete kasutamist ja rentimist ning otsest või projektipõhist rahastust. Sellise erinevuse võis tingida, et Davey kolleegidega (2011) ning Ramos-Vielba ja Fernández-Esquinas (2012) uurisid kõrgkoolide ja ettevõtete vahelisi koostöövorme, kus koostööst saadav kasu on ettevõtjale kiiremini tagasitoov. Põhikooli astmes ei pruugi kasu ettevõttele nii kiiresti ja mõõdetavalt realiseeruda, mida toodi välja ka käesolevas uuringus põhikoolidega koostöö takistusena.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et käesoleva uuringu tulemused kajastasid kõiki koostöövõimalusi ja nende elluviimiseks nimetatud tegevusi, mis toodi välja ettevõtete ja

põhikoolide koostöö mudelis õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks (vt tabel 2, lk 15). Samas lisandus koostöötegevusi (vt tabel 6), mida varasemates uuringutes välja ei toodud. Näiteks olid ettevõtjad seda meelt, et koostöö ettevõtete ja põhikoolide vahel on heaks võimaluseks tutvustada koolidele ettevõtlusmaailma, sh õpetajaid kurssi viia ettevõtlusega, et nemad saaksid õpilasi edukamalt suunata ja ettevõtlikkuse arendamist soodustada. Erinevused varasemate koolide ja ettevõtete koostöö uuringu tulemustes võisid tuleneda kvalitatiivsest uurimisviisist, sest enamuse kõrg- ja/või kutsekoolide ja ettevõtete koostöö uuringutest on kvantitatiivsed või kombineeritud uuringud, rõhuga kvantitatiivsel meetodil. Mis omakorda võib tähendada, et kvalitatiivne uurimisviis võimaldas sügavuti avada ettevõtjate nägemust koostöövõimalustest põhikoolidega õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks ning seetõttu toodi välja ka enam koostöötegevusi kui olemasolev kirjandus seni pakkus. Lisaks on erinevused teoorias nimetatud koostöötegevustes ja uuringu tulemustes mõjutatud puudulikust teaduskirjandusest põhikoolide ja ettevõtete koostööst. Seega käesolev uuring avardab teadlikkust võimalikest koostöökohtadest just põhikooliga. Siiski tunnistatakse, et käesoleva uuringu tulemusi saab üldistada kasutamiseks sarnastes kontekstides ja laiemaks üldistuseks on vaja läbi viia täiendavaid uuringuid.

Käesolevas uuringus ettevõtjate poolt nimetatud koostöötegevuste erisus võrreldes teoorias kajastatud varasemate uuringutega, võis tekkida veel sellest, et käesolevasse uuringusse kaasati koostöökogemusega ettevõtjad. Küll võib lugeda uuringu piiranguks koostöökogemusega ettevõtjate väikest osakaalu võrreldes koostöökogemusega ettevõtjatega. Samas on hetkel tegemist oletusega, sest pole teada kuivõrd see uuringu tulemusi mõjutas, sest käesolevas uuringus ei võrreldud erinevaid gruppe ega käsitletud tulemusi eraldi. Seetõttu on võimalus ettevõtete ja põhikoolide koostööd edasi uurida näiteks võrreldes koostöökogemusega ja -kogemusega ettevõtjate ja koolide arvamusi, hinnanguid jms.

Ettevõtete ja põhikoolide koostööd soodustavad tegurid

Ettevõtete ja põhikoolide koostööd soodustavad tegurid esitati kolme peakategooriana, kus üks oli väärtustel, suhetel ja tunnetusel tuginevad koostööd soodustavad tegurid, teine oli muud koostööst oodatavad kasutegurid ja kolmandana üldine teadlikkus koostöövõimalustest. Põhikoolidega koostööd soodustavaid tegureid kajastab tabel 7.

Tabel 7. Ettevõtete ja põhikoolide koostööd soodustavad tegurid

<i>Koostööd soodustavad tegurid</i>	<i>Kirjeldus</i>
Väärtustel, suhetel või tunnetusel tuginevad soodustavad tegurid	Ühised väärtused, sh valmisolek koostööks, ka ettevõtja missioonitunne
	Töötajate positiivne meelestatus ja usk ühistegevuse olulisusesse
	Head isiklikud suhted, sh kooli direktori või majandusõpetaja isiklik pöördumine; suhete hoidmiseks ühise infovälja olemasolu
	Tugeva koostöö vedaja tajumine (ootus põhikoolidele)
	Koostöös osalema motiveeritud õpilased
	Ühised eesmärgid
	Riigipoolne koolide ja ettevõtete koostöö koordineerimine
	Koolidepoolne koostöö koordineerimine (selge ülesehitus, korrektne infovahetus, ettevõtjale osalemine mugav: kellaajad, hooaeg)
	Hariduse rolli tunnustamine ja olulisus ettevõtlikkuse arendamisel
	Positiivsed koostöö kogemused (korralik ettevalmistus, süsteemsed tegevused, tunnustus)
Muud oodatavad kasutegurid	Inimkapitali tugevdamine, uue tööjõu kasvatamine
	Ettevõtlike stimuleerimine
	Teadmusvahetus
	Organisatsiooni maine loomine
Üldine teadlikkus koostöövõimalustest	Kõikide koostöö osapoolte suurem teadlikkuse koostöövõimalustest ettevõtete ja põhikoolide vahel

Väärtustel, suhetel ja tunnetusel tuginevad koostööd soodustavad tegurid. Põhikoolide ja ettevõtete koostööd soodustava tegurina toodi välja ettevõtja missioonitunne ehk valmidus ja soov põhikoolidega koostööd teha. Soov panustada nii oma valdkonna (nt digipädevuse arendamise kaudu) kui ühiskonna arengusse laiemalt läbi õpilaste arengu mitmekülgse toetamise.

Missioonitundeline panustamine on nii ettevõtjale kasulik kui ühiskonnale kui õpilastele kui koolile ja see parandab seda keskkonda, mis teda edasi viib (Tiit).

Sarnase tulemuseni jõudsid Rajalo ja Taba (2015) tuues välja, et koostöövalmidus eksisteerib juba enne koostöösuhete loomist ning on igal koostöös osalejal individuaalne. Ettevõtjate missioonitunne haridusasutustega koostööd teha tähendab ka seda, et neil on usk, et nende tegevusel on mõju ja väljund, mida koostööd soodustava tegurina on välja toonud Mäemets kolleegidega (2014). Lisaks intervjuudele tuli ka seminari andmestikust välja, et ühiskonnale tagasi andmine või sotsiaalne vastutustunne on see, mis kannustab ettevõtjaid koolidega koostööd tegema. Kõik need tegurid väljendavad ettevõtjate väärtusi, mida on nimetanud koostööd soodustava tegurina teisedki autorid (Healy et al., 2014; Mäemets et al., 2014; Pavlin, 2016). Arengupsühholoogiast lähtudes on väärtused üsna püsiva loomuga ning kujunevad välja enne täisikka jõudmist. Seega on oluline kõikidel haridustasemetel toetada väärtuste kujunemist, mis hiljem soodustaks inimestes valmidust ühiskonnale tagasi anda.

Intervjuus osalenud ettevõtjad tõid koostööd soodustava tegurina välja isiklike suhete olemasolu, mida iseloomustasid näited ettevõtte töötajate lastele tehtud ettevõtte külastustest ning ettevõtja külalistund oma endise klassijuhataja palvel jmt. Rõhutati, et isikliku kontakti omamine ettevõtjaga on üheks eduteguriks koostöö sõlmimisel.

Kui ettevõtja on veel ka lapsevanem koolis, siis see on kõige tugevam side ettevõtjal kooliga, just siis on tark ettevõtjat koostöösse kaasata ja haarata (Tiit).

Isikliku kontakti kui koostööd soodustavat tegurit nimetati ka selles võtmes, et kooli kas majandusõpetaja või direktor isiklikult võiks ettevõtja poole pöörduda. Leiti, et just direktor, kui ühiskonnas tunnustatud inimene või majandusõpetaja kui valdkonna spetsialist, on kõige suurema mõjuga, saavutamaks edu ettevõtjaga koostöö loomisel.

/.../direktor või see majandusõpetaja lepivad mingi kohtumise kokku, kui nad ühe laua taga on, siis on väga tõenäoline, et "pressitakse välja" mingisugune esimene koostöö (Kalev).

Uuringus osalenud tõid välja, et ettevõtja võiks ise konkreetse koostööettepanekuga kooli poole pöörduda. Seeläbi on võimalik paremini mõista üksteise vajadusi ning suhtlemine on vahetu. Isiklike heade suhete olemasolu kui koostööd soodustavat tegurit on rõhutanud ka Galan-Muros ja Plewa (2016). Samas oli huvitav vastuolu intervjuude andmestiku ja seminari andmestiku vahel, sest seminaril osalenud ettevõtjad ei toonud koostööd soodustavate teguritena välja isikliku

kontakti olemasolu. Küll aga rõhutati, et oluline on häid suhteid hoida läbi ühiste koostööprojektide väliste tegevuste ning suhtlus- ja infovälja loomise, soodustamaks edasist koostööd. Selline erinevus võis tulla sellest, et intervjuude valimis oli ka ettevõtjaid, kes ei olnud põhikoolidega koostööd teinud, kuid seminaril osalesid vaid koostöökogemusega ettevõtjad. Samas kuna käesoleva uuringu eesmärk ei olnud neid kaht gruppi omavahel võrrelda, siis seda kindlalt väita ei saa, kuigi see on huvitav teema, mida edasi uurida.

Ettevõtjad tõid välja, et koostööd põhikoolidega soodustaks koolide initsiatiiv koostöösuhete algatamisel.

*Rohkem initsiatiivi üles näidata või et neid pakkumisi teha või mõelda välja mingeid viise, kuidas seda koostööd huvitavaks teha ettevõtete jaoks (Alo).
Koolide koostöö impulss peab tulema koolidest, mitte ettevõttest. Ettevõtjal endal nagu otsest huvi ei ole (Kalev).*

Ettevõtjad panid koolidele ootused ka koostöösuhete järjepidevuse hoidmiseks. Samas ettevõtjad tõid ka välja, et järjepidevate suhete hoidmise eest peaks vastutama see osapool, kes näeb koostööst omaale suurimat kasu. Käesoleva uuringu tulemused langevad kokku Vladimiri ja kolleegide (2014) uuringu tulemustega, et koostöösuhteid soodustavaks teguriks on tugeva vedaja tunnetus, käesoleva uuringu tulemuste kohaselt oleks ettevõtjate arvates selleks põhikool.

Lisaks tugeva vedaja tunnetusele ja koolide initsiatiivile, tõid ettevõtjad välja, et koostööd soodustaks motiveeritud õpilased. Toodi esile, et koostöösuhete loomise heaks eelduseks on see, kui on olemas huvitatud õpilased, sealt edasi tuleb ettevõtjal ise kas enda või kooli seatud ootusi täita. Ettevõtjad arvasid, et võtmeks huvitatud õpilaste kaasamisel ja nende algatuste toetamisel on tugev ning teadlik õpetaja või direktor, kes suunaks kogu kooli ettevõtlikuma mõtlemise ja käitumise suunas läbivalt kõikides ainetes. Samuti arvati, et nii õpilaste kui ettevõtjate valmidust koostöös osaleda soodustab eesmärgistatud tegevus ja kokkulepitud reeglid nende täitmiseks.

/.../ kui me millegagi tegeleme, siis tahame alati mingeid konkreetseid, kas ettepanekuid, soovet või infot selle kohta, mida meilt soovitakse (Karin).

Samale tulemusele on jõudnud ka Pavlin (2016) ning Davey kolleegidega (2011), nimetades, et edukate koostöösuhete puhul on olulised tegurid osalejate pühendumus, austus ning ühiste eesmärkide olemasolu. Samas tõid ettevõtjad veel välja, et põhikoolide ja ettevõtete koostöös ei peaks eesmärke seadma koostöös osalejad vaid sellel tasandil koostöö vajaks riiklikku koordineerimist. Põhjusena toodi välja, et kuna põhikoolidega koostööst saadav kasu on

ettevõttele valdavalt väike, siis võiks koostööd soodustada riigipoolne kas ettevõtete ja koolide vahelise koostöö või ettevõtlusõppe strateegia.

Lihtsalt arvangi, et on vaja strateegiat, mis paneks asja paika, kuidas põhikoolide ja ettevõtete koostöö peaks käima. Selle asja peaks lahendama riik ja ministriumid mitte ettevõtte (Rein).

Ettevõtjad, kes ei oodanud riiklikku koostöö koordineerimist, tõid välja, et koostöö peaks olema põhikooli poolt koordineeritud. Nimetati, et koostööd soodustaks läbimõeldud koostöö ettevalmistus ja selge, õigeaegne ning üheselt mõistetav infovahetus. Koostöö peaks olema süsteemne ning selles osalemine ettevõtjale võimalikult mugavaks tehtud.

Kui ettevõtjatele on ära seletatud, miks koostööd teha ja milleks see hea on ja vajalik ja lihtsustatud nende jaoks ja koordineeritud, siis ma arvan, et nad teevad koostööd põhikoolidega hea meelega (Rando).

Mäemets (2014) ja Vladimir (2014) kolleegidega on samuti leidnud, et koostööd soodustavad süsteemsed tegevused, kuid käesolevast uuringust tõusis selgesti esile ka ettevõtjate ootus põhikoolidele koostöö koordineerimise osas ehk ettevõtjate arvates soodustaks koostööd selged, konkreetsed juhised ja kõrgetasemeline administratiivne töö põhikoolide poolt. Selliseid ootusi kirjeldati nii positiivsete olemasolevate kogemuste baasil kui ka ootustena veel kogemust omamata. Samas ei saa tähelepanuta jätta positiivse kogemuse olemasolu kui koostööd soodustavat tegurit, sest sedagi tõid ettevõtjad esile. Toodi välja, et edaspidist koostööd on innustanud tegema nii korrektne koostöötegevuse ettevalmistus, meeldivad kogemused, toredad inimesed kui ka asjakohane sündmuse kajastus ja reklaam. Positiivse kogemusena ning koostööd soodustava tegurina nimetati ka koostöös osalejate tunnustamist.

Jätkusuutlikkuse tagamiseks oleks vaja koostööd esile tõsta, tunnustada toetavaid ettevõtjaid (Tiiu).

Siiski toodi seminaril välja, et tunnustamist on veel vähe ning seda võiks olla rohkem ka üleriigiliselt. Tunnustamise olulisust koostööd soodustava tegurina on välja toonud ka Mäemets (2014) ja Vladimir (2014) kolleegidega. Seetõttu on oluline mõelda, mil moel luua tunnustussüsteem, mis pakuks koostöös osalejatele piisavalt avalikku kajastust, mis aitaks kaasa nende mainekujundusele ning positiivse kogemusena innustaks edaspidi koostöös osalema.

Põhikoolide ja ettevõtete vahelist koostööd soodustava tegurina toodi välja ettevõtlusõppe ja ettevõtlikkuse arendamist. Toodi esile, et koostööd tehakse soovist viia koole rohkem kurssi päris maailmas toimuvaga.

/.../ et nad (põhikoolid, toim.) oleks tegeliku eluga rohkem kursis, et ei oleks seda suurt vahet sees, et siin on kool ja teisel pool aeda on ettevõtte (Elle).

Koostööd soodustava tegurina nimetati tahet tõsta ettevõtluse ja ettevõtlusõppe alast teadlikkust. Ettevõtjad soovisid panustada noorte ettevõtlikkuse arendamisse, muuhulgas läbi ettevõtlusõppe ning seeläbi tõsta ettevõtluse mainet ning soodustada ettevõtlust.

Kindlasti aitaks selline koostöö võib-olla natuke kaasa sellele, et kuvandit või ka seda mentaliteeti parendada või mõistagi, et lapsed ju kui kusagil käivad, siis näevad, mis moodi asjad käivad (Toomas).

Nii intervjuudest kui ka seminari andmetest tõusis esile, et ettevõtjad mõistavad kooli rolli ettevõtlike õpilaste kujundamises ning soovivad läbi koostöö kooliga selles protsessis osaleda. Samale tulemusele jõudis ka Healy kolleegidega (2014) tuues välja, et haridusasutuste ja ettevõtete koostööd soodustab hariduse rolli tunnustamine ettevõtlikkuse arendamisel. Ettevõtjad arvasid, et kuskil peab kooli ja päris maailma puutepunkt olema ning selle kokkupuute tulemusena võib sündida ka parem, rõõmsam ja ettevõtlikum ühiskond.

Kui lapsed on õnnelikud, valivad õige eriala, suudavad hästi õppida, mitte ainult teoorias vaid ka praktikas, läbi ettevõtete toe, siis nad lähevad tööle sinna, kus neile meeldib ja kui nad lähevad tööle sinna, kus neile meeldib ja nad on õnnelikud - järelkult nad elavadki õnnelikku elu (Karin).
Kasvavad ju tänu sellele, ma arvan, et kasvavad paremad inimesed, kelle maailma pilt on laiem, kelle tuleviku siht on selgem (Rando).

Sellist laiemat koolide ja ettevõtete koostööst tõusvat kasu ühiskonnale nimetatakse ka strateegias *The Entrepreneurship 2020 Action Plan* (2012). Tulenevalt mitmete autorite (Davey et al., 2011; Healy et al., 2014; Mäemets et al., 2014 jt) arvamustest, et koostööd põhikoolidega soodustab muuhulgas koostööst oodatav kasu, langeb selline tulemus kokku käesoleva uuringu tulemustega.

Muud koostööst oodatavad kasutegurid. Ettevõtjad arvasid, et üks koolidega koostööd soodustavatest oodatavatest kasuteguritest on tulevase tööjõu saamine. Loodetakse, et praktikavõimaluste pakkumise, töövarjupäevade või muu ettevõtetega kokkupuute toel, saab

õpilane aru, milline on tema tulevane töösoov ning kui kokkupuude ettevõttega on olnud positiivne, siis valitakse see ettevõtte oma tööandjaks.

Koostöös kooliga võiks ettevõtja endale kasvatada tulevasi ägedaid töölisi välja, et see on nagu see profiit, mis peab ka olema ettevõttel nagu välja arvatud (Reet).

Tulevase tööjõu nimel koostöö tegemise soovi nimetati nii intervjuudes kui seminaridel, kuid tuleb mainida, et siiski mitmed ettevõtjad rõhutasid, et põhikooli noored on sellise suunitlusega koostöö jaoks liiga noored. Täpsemalt käsitletakse seda teemat koostööd takistavate tegurite juures.

Samuti mainiti, et koostööd tehakse mitte ainult tööjõu kasvatamiseks vaid nõ tulevaste konkurentide kasvatamiseks ehk soovitakse edendada ettevõtlust.

Ühelt poolt on see mulle kui ettevõtjale vägede poolest nagu konkureerivate vägede kasvatamine (Kalev).

Seega võib öelda, et käesoleva uuringu tulemused langevad kokku Healy ja kolleegide (2014) läbiviidud uuringuga, kus leiti, et koostööd ettevõtete ja koolide vahel soodustab soov ettevõtlust stimuleerida.

Nii intervjuudes kui seminaril toodi koostööd soodustava kasutegurina esile noortelt saadavad huvitavad ja värsked ideed ning ettevõttes noorte kaasamisest tõusvat uut energiat. Saadud tulemused langevad kokku ka teiste autorite (Davey et al., 2011; Healy et al., 2014; Mäemets et al., 2014; Pavlin, 2016) väljatooduga, et koolide ja ettevõtete koostööd soodustavad ootused teadmuvahetusele. Sellest tulenevalt võib öelda, et tuleb jagada häid praktikaid, mis näitaks, et juba põhikooli õpilastes on loomingulist võimekust ning ettevõtjatel on valmidus neid kaasata.

Üldine teadlikkus koostöövõimalustest. Ettevõtjad nimetasid koostööd soodustava tegurina suuremat teadlikkust koostöövõimalustest. Peeti oluliseks teadlikkust tõsta nii ettevõtjate, koolide kui ka kogukonna seas. Leiti, et kui kõik osapooled oleksid rohkem kursis, milliseid koostöötegevusi põhikoolide ja ettevõtjate vahel võiks toimuda, oleks neid tegevusi rohkem.

Koolid võiksid ise kogukonda koolitada, et kogukond oskaks, teaks ja oleks valmis osalema ja panustama koolidega koostöösse. Et teadlikkus kasvaks (Tiit).

Galan- Muros ja Plewa (2016) tõid oma uuringus samuti välja infovahetuse olulisuse, kuid seda koostööd takistava tegurina ehk kui info ei liigu, siis koostööd ei toimu. Mis küll osaliselt langeb kokku käesoleva uuringu tulemusega, kuid siin on rõhuasetus koostöö soodustamisel ja mitte takistuste vältimisel.

Käesoleva uuringu tulemusena koostati põhikoolide ja ettevõtete koostööd soodustavate tegurite tabel, mis kajastab ettevõtjate arvamusi just põhikoolidega koostööd soodustavatest teguritest (vt tabel 3 ja tabel 7). Erinevuseks kõrg- ja/ kutsekoolidega koostööd soodustavatest teguritest oli see, et Sojkin ja Michalak (2016) poolt mainitud kulude kokkuhoidu põhikoolidega koostööd soodustava tegurina välja ei toodud. Küll toodi välja võimalikku lisanduvat finantskasu. Tegemist on huvitava nüansiga, mida võiks tulevikus täpsemalt uurida. Samuti ei nimetatud käesolevas uuringus koostööd soodustava tegurina ühist usaldust, pühendumust ja austust. Seevastu toodi välja koostöö tugevat administreerimise vajadust. Selline tulemus võis tuleneda uuringu valimist, sest kaasatud olid koostöökogemuseeta ettevõtjad, kel puudusid isiklikud kontaktid koolidega ja usaldust ei saanud veel tunda. Samas seda väidet tuleks edaspidi uurida, sest käesolevas uuringus ei võrreldud koostöökogemuseeta ja - kogemusega ettevõtjate arvamusi.

Uueks leiuks koostööd soodustava tegurina oli üldine teadlikkus koostöövõimalustest. Selline tulemus võis olla mõjutatud sellest, et ettevõtjad peavad üldist teadlikkust koostöövõimalustest koolidega väheseks ning rakendatud koostöövorme pole edasi arendatud. Valdonna arendamiseks on vaja innovaatilisi lahendusi ja nendeni jõudmine nõuab ettevõtlusõppe eestvedajatelt koos kõikide huvigruppidega eesmärgistatud ja tõhusat tööd. Samuti on põhikoolide ja ettevõtjate koostööd vähe uuritud, seetõttu on erisused teoreetilisest taustast mõneti ootuspärased. Seega on oluline jätkata teaduslikke uuringuid ning neid ka avaldada, et teaduslik info jõuaks võimalikult paljude huvigruppideni. Seeläbi kasvaks teadlikkus ning valmidus koostöös osaleda, sest mõistetakse koolide ja ettevõtete koostöö vajalikkust ja võimalusi nii enda jaoks kui ühiskonnale laiemalt.

Põhikoolide ja ettevõtete koostööd takistavad tegurid

Põhikoolide ja ettevõtete koostööd takistavate tegurite analüüsil moodustus kolm peakategooriat:

1) suhtlemisbarjäär, 2) organisatsioonikultuuri barjäär ja 3) rahastusbarjäär. Põhikoolidega koostööd takistavaid tegureid kajastab tabel 8.

Tabel 8. Ettevõtete ja põhikoolide koostööd takistavad tegurid

Takistav tegur	Kirjeldus
<i>Suhtlemisbarjäär</i>	Inimeste vaheliste suhete probleemid sh tunnustamise puudus; erinevad vajadused ja nende vähene kommunikeerimine; infovahetuse probleemid nii koolisisesele kui vähene teadlikkus koostöövõimalustest ettevõtete ja põhikoolide vahel; direktori või õpetajate vastuseis koostööle ettevõtjatega; esinemisjulguse puudus; eelnev negatiivne kogemus takistab uut kontakti
<i>Organisatsioonikultuuri barjäär</i>	Kooli ja ettevõtte töötajate ning õpilaste vähene ettevõtlikkus, motivatsioon; ajapuudus; bürokraatia, ka riigi tasandil
<i>Rahastusbarjäär</i>	Rahastuse puudumine

Suhtlemisbarjäär. Uuringus toodi välja, et koolidega koostööd takistab nõrk side koolidega ehk koolid ise ei ole initsiatiivikad koostöövõimaluste otsimisel ja pakkumisel. Arvati, et sellise omavahelise sideme puudumise põhjuseks võib olla koolide vähene huvi ettevõtte tegevuse, soovide ja murede vastu. Erinevaid ja üksteisele kommunikeerimata huvisid tõid koostööd takistava tegurina välja ka Davey kolleegidega (2011), Galan-Muros ja Plewa (2016) ja Mäemets kolleegidega (2014). Samuti nimetati, et põhikoolid ja õpilased saavad koostööst kasu, aga ettevõttele olevat kasutegur väike, sest põhikooli õpilased ei oma piisavaid kompetentse, loomaks ettevõtjale lisandväärtust või toomaks mõõdetavat kasu nt lisanduva tööjõu näol.

Põhikooli tasandil ei ole ettevõtetel mingisugust motivatsiooni koolidega suhelda, nad ei näe nagu järelkasvu põhikoolidest (Kalev).

Põhikooli tasemel on nagu keeruline välja mõelda, mis osapooled saavad olla arenduse juures, õpilasel küll väga palju teadmisi ei ole, aga tal võib olla ideid ja nutikaid lahendusi erinevatel teemadel, aga seda on väga raske kätte saada ja leida (Tiit).

Selline tulemus kinnitab, et ootused on vastuolulised või veel kommunikeerimata.

Mitmed ettevõtjad nimetasid, et nemad ei näe võimalust T ja A tegevusteks põhikooli tasandil, sest nii noortel õpilastel puuduvad teadmised, mille abil teha arendustegevuseks ettepanekuid eriti kui ettevõtteks on kõrgtehnoloogiline ettevõtte. Samas nagu koostööd soodustavatest teguritest selgus, siis mõned ettevõtjad siiski näevad võimalust T ja A koostööks. Uuringust aga ei selgunud ühtki organisatsioonisiseste tegurite barjääri (hirmu infolekete ees, intellektuaalomandi probleemid). Sellest võib järeldada, et kui ettevõtjad näevadki põhikoolidega T ja A koostööd, siis ei omista nad koostööle sellist tulemuslikkust, mis tooks päevakorda intellektuaalomandi temaatika.

Takistusena koolidega koostöö tegemisel toodi nii intervjuudes kui seminaril välja info puudust või muid info liikumisega seotud probleeme. Nimetati, et koostööd takistab nii info puudus koostöövõimalustusest põhikoolidega kui ka info liikumine koolide siseselt. Leiti, et kui ettevõtjad oleksid teadlikumad, milliseid koostöötegevusi koolidega on võimalik teha, siis nad hea meelega osaleksid. Samuti tõid ettevõtjad välja arvamuse, et koolid ei ole teadlikud, milliseks koostööks ettevõtjad valmis oleks.

Ma arvan, et seal on praegu lünk selle vahel, et info ei liigu, ettevõtted ei pruugi teada, et nõudlus üldse olemas oleks (Reet).

Teadvus puudub, et see kõik on ka veel võimalik, ma olen väga palju ka seda näinud, et ei teata lihtsalt (Tiit).

Selline tulemus langeb kokku ka teiste autorite (Davey et al., 2011; Galan-Muros & Plewa, 2016; Goduscheit & Knudsen, 2015; Healy et al., 2014) tõdemusega, et infovahetuse probleemid takistavad koostööd koolide ja ettevõtete vahel. Mainimist väärrib, et info puudulikkust ei toonud ära vaid koostöökogemusega ettevõtjad, seda nimetasid ka koostöökogemusega ettevõtjad, seega ei saa väita, et infopuuduse all kannatavad vaid need ettevõtjad, kel puudub koolidega eelnev kontakt. Seegi tulemus rõhutab, et oluline on jätkata tegevusi, mis toetavad ettevõtete ja koolide koostöövõimaluste avardamist, et tõuseks nii ettevõtjate kui koolide teadlikkus ja seeläbi leitaks enam koostöövõimalusi.

Suhtlemisbarjäärina toodi välja isikutevahelisi vastuolusid või muid isiksuse omadustest tingitud probleeme. Ettevõtjad tõid välja, et takistavaks asjaoluks on, kui kooli direktor või õpetaja on ettevõtjatega koostöö vastaline.

Kui ikka direktor ei soovi koostööd, siis ei ole midagi võimalik teha ka (Kalev).

Samale tulemusele on jõudnud ka Davey kolleegidega (2011) ja Galan-Muros ja Plewa (2016). Veel toodi välja, et koostööd võib takistada avaliku esinemise hirm. Kuna külalistund on levinuim koolidega koostöö tegemise viis (Mäemets et al, 2014), siis selle läbiviimine nõuab avaliku esinemise oskust.

Peab tegema ettevalmistusi, et sa suudaksid esineda, et nad (töötajad, toim.) ei tea, mida rääkida, selleks on vaja esinemisjulgest (Tiiu).

Veel nimetasid ettevõtjad, et koostööd takistavaks teguriks võib koolidele olla varasem negatiivne kogemus koostöö ettepanekule äraütlemisest. Arvati, et tingituna eitavatest vastustest, võib kaduda julgus uusi koostöö ettepanekuid teha. Vladimir kolleegidega (2014) ja Mäemets kolleegidega (2014) on küll nimetanud positiivset koostöökogemust kui koostööd soodustavat tegurit, kuid eelnevat negatiivset kogemust kui koostöö takistust ei ole autorid, kellele käesolevas töös tuginetud on, välja toonud. Küll aga on nii Davey kolleegidega (2011) kui Galan-Muros ja Plewa (2016) leidnud, et koostöö takistuseks võib olla teadmatus, kellega koostöö sõlmimiseks kontakti võtta. Seega võib öelda, et kuna koostööd soodustavate tegurite puhul (vt tabel 7) on oluline isik, kes koostööettepaneku teeb, siis samavõrd võib saada koostööd takistavaks teguriks, kui pöördujaks on isik, kellele ei omistata mõjukust või kui ei teata, kelle poole pöörduda. Isiksustest tingitud takistuste vältimiseks on oluline eeltöö (ettevõtte taustaga kurssi viimine, kodulehe kaudu kontaktisikute välja selgitamine nii kooli kui ettevõtte poolel jms), mida toodi välja ka koostööd soodustava tegurina. Kooli direktorite ja majandusõpetajate kui koostöö võtmeisikute meelsust ettevõtjatega koostöö suunas saab mõjutada läbi suurema teadlikkuse koostöö võimalikust mõjust ja kasust. Selgus käesoleva uuringu tulemustestki, et koostööst saadav kasu on teguriks, mis innustab ettevõtjaid koostööle, seetõttu võib eeldada, et kooli kollektiivi innustab samuti kas koolile või õpilastele realiseeruv kasu. Teadlikkust aga saab tõsta läbi heade praktikate jagamise, tunnustussüsteemi ja teaduslike uuringute, mida toodi välja ka seminaril.

Organisatsioonikultuuri barjäär. Enim nimetati koostöö takistusena piiratud ajaressurssi nii ettevõtja kui ka kooli poolelt. Kirjeldati, et aeg on piirav tegur nii koostöötegevuste läbiviimisel, ettevalmistamisel kui ka toodi välja, et koolides on otsustele jõudmine aega nõudev protsess.

Tegelikult on suur ajakulu, et ei saa iga päev kasvõi kuskile esinema minna, et ikkagi ajakulu on see kõige hullem (Kalev).

Aeg kui takistav tegur toodi välja veel seoses ebasobivale ajale planeeritud juhendamistegevusega ehk ettevõtjate äritegevustsüklid ja koolide tegevustsüklid ei pruugi ühtida. Ajaressursi piiranguid kui koostööd takistavat tegurit nimetasid ka Davey kolleegidega (2011), Galan-Muros ja Plewa (2016) ning Goduscheit ja Knudsen (2015), seega võib öelda, et sõltumata sellest, millise haridusastutusega koostööd tehakse, nõuab see mõlemalt koostöö osapoolelt pingutusi ajaplaneerimises.

Järgmise organisatsioonikultuurilise takistusena tõid ettevõtjad nii intervjuudes kui seminaril välja motivatsiooni teema. Arvati, et koostööd koolidega takistab koolide vähene motivatsioon, mis võib olla tingitud kooli direktori madalast motiveeritusest koostööks ja koolipersonali vähesest ettevõtlikkusest. Näitena tõi üks ettevõtte esindaja, et nad olid teinud ettepaneku koolile ruumide rendiks, kuid kool ei näidanud huvi, valmisolekust rääkimata. Veel lisati, et motivatsioon koostöötegevustes osaleda on madal ka õpilaste seas. Toodi välja, et õpilasi on raske saada osalema nii külalisloengul kui äratada huvi ettevõttes ekskursioonil räägitavast. Ettevõtjad arvasid, et motivatsioonipuudus koostööd teha võib olla ka ettevõtte juhtidel ja töötajatel. Ettevõtjad nimetasid, et kuna koostöö põhikoolidega ei ole ettevõtte põhitegevus, siis seda ka tihti ei tehta. Ettevõtte äriliste eesmärkide täitmine on olulisem ning seegi võib olla põhjuseks miks ettevõtjatel ja ettevõtte töötajatel võib olla vähene koostöös osalemise soov ja valmisolek.

Mul tekkiski pigem nagu see küsimus, et miks üks keskmine ettevõtte, kelle suurem mure on see, kuidas tekitada käivet, kuidas hoida ennast elus, kuidas tekitada nõudlust, kuidas hoida pakkumist, et tal on nagu nii palju probleeme oma ettevõtte käimas hoidmisega, et kui palju nad tahavad teha realselt missioonitööd (Reet).

Motivatsiooniprobleeme, muuhulgas seoses töötajate vähese ettevõtlikkusega, on maininud ka Davey kolleegidega (2011), Galan-Muros ja Plewa (2016) ning Mäemets kolleegidega (2014). Seega langevad käesoleva uuringu tulemused kokku varem kirjeldatuga, rõhutades, et motivatsioonipuudus, olenemata koostöö osapooldest, on oluline takistus koostöösuhetes ettevõtete ja põhikoolide vahel.

Koostöö takistusena tõid ettevõtjad välja liigse bürokraatia, mida väljendati seaduslike piirangutena alaealiste lastega koostöö puhul. Nimetati, et seadused takistavad praktiliste ülesannete täitmist, hooajatöö pakkumist ning seavad piiranguid ettevõttele külaliste vastu võtmiseks tulenevalt ettevõtte tegevusvaldkonnast, näiteks toiduainetööstuses.

Teine on see, et osad meie töökohad on sellised, mis ei alga kell 8 ja ei lõppe kell 16, vaid on ka õhtused ja öised töökohad, et sealt tulenevad ka seaduses paika pandud piirangud. Selle tõttu me pigem eelistame ikkagi inimesi, kes on juba pisut natuke vanemad (Elle).

Bürokraatiat kui koostööd takistavat tegurit on välja toonud ka Davey kolleegidega (2011), Galan-Muros ja Plewa (2016). Küll nimetasid nad pigem takistusena kõrgkoolide regulatsioone ning dokumentatsiooni. Selline tulemuste erinevus võib olla tingitud erinevate riikide seadusandlusest, sest magistritöö teoorias käsitletud uuringud olid rahvusvahelised (va Mäemets et al., 2014), kuid seda saab kindlalt väita alles pärast põhjalikumat uurimist.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kõik varasemates kõrg- ja/või kutsekoolide ning ettevõtete koostöö uuringutes nimetatud organisatsioonikultuuri barjäärid esinevad põhikoolide ja ettevõtete koostöös, kuid käesolevast uuringust tuli välja täiendav nüanss, et liigne bürokraatia seisneb seadusandlikes piirangutes, mis ettevõtjate arvates takistab praktilise iseloomuga koostöötegevusi põhikoolidega (vt nii tabel 4 kui tabel 8). Samas analüüsid Eestis kehtivaid õigusakte nt Töölepingu seadust, leiti, et ettevõtjad tajuvad piiranguid suurematena, kui seadusandluses kirjas. Näiteks seaduses on küll piirang alaealise tööajale, kuid ei esine piiranguid kooli praktika või õppekäigu raames praktiliste harjutuste või ülesannete sooritamiseks. Võimalik on, et ettevõtjatel on hirm lisavastutuse ees, mis võib kaasneda alaealisega töösuhte loomisel ning seetõttu kardetakse takistusi efektiivses töösoorituses. Ettevõtjate hirmude ja eelduste kummutamiseks, tuleks jagada erinevaid koostöökogemusi. Seega Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoda võiks jätkata sihtotstarbeliste, koolide ja ettevõtete koostööd toetavate seminaride süsteemset ja järjepidevat korraldamist. Autori hinnangul on oluline kaasata just ettevõtjaid rääkima teistele ettevõtjatele enda kogemusest, sest nagu ka *Entrepreneurship 2020 Action Plan* (2012) rõhutab, on praktikute kogemuse jagamisel väga oluline roll ettevõtlusõppe, sh ettevõtlikkuse arendamisel.

Rahastusbarjäär. Koostööd takistava tegurina toodi nii intervjuudes kui seminaril välja rahastusbarjäär. Leiti, et koostöö tegemine põhikoolidega on ettevõttele lisakulu, sest töötajad ei saa sel ajal keskenduda oma põhitegevusele ning õpilaste osalemine tööprotsessides ei loo lisandväärtust. Lisaks selgus seminari andmestikust, et koostööd takistab rahaliste vahendite puudus ka näiteks täiendava personali hõives, kel oleks rohkem aega tegeleda koolidega koostööga. Sarnastele tulemustele jõudsid ka Davey kolleegidega (2011) ja Galan-Muros ja Plewa (2016), mis kinnitab, et kuigi otsest rahastust koostöötegevustes põhikoolidega peale

sponsorluse ei nimetatud, siis kaudsete kulude nt personalikulu olemasolu võib osutada takistuseks koostöös ettevõtjate ja põhikoolidega. Lähtuvalt käesoleva uuringu tulemustest, et ka teadlikkus koostöövõimalustest on vähene, siis vajab teadlikkuse tõstmine riiklikku toetust seni kuni koostöö ettevõtete ja koolide vahel on muutunud loomulikuks osaks mõlema asutuse kultuuris. Seega võiks rahastusbarjääri mõju leevendada riikliku meetme toetused, mis on suunatud uute koostöövõimaluste välja töötamiseks, elluviimiseks ning jätkusuutlike koostöösuhete loomiseks.

Käesoleva uuringu tulemused langesid enamjaolt kokku kõrg- ja/või kutsekoolide ja ettevõtete koostöös uuritud koostööd takistavate teguritega (vt tabel 4 ja tabel 8) välja arvatud organisatsioonisiseste tegurite barjäär. Arutledes, millised tegevused võiksid aidata koostööd takistavaid tegureid ületada, jõuti samale järeldusele kui Davey kolleegidega (2011) ehk koostööd takistavad tegurid küll ei luba ehk mõnel tegevusel toimida ent koostööd soodustavate tegurite olemasolu ja nendele rõhumine aitab üldse koostöösuhteid luua. Seega on oluline võimalikult tõhusalt teha koostööd soodustavaid tegevusi, et vältida koostööd takistavaid tegureid.

Kokkuvõte

Käesoleva uuringu eesmärk oli välja selgitada, millised on ettevõtjate arusaamad põhikoolide ja ettevõtete vahelistest koostöövõimalustest õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks ning milliseid koostööd soodustavaid ja takistavaid tegureid ettevõtjad kirjeldavad. Tulemuste välja selgitamiseks töötati läbi asjakohane teaduskirjandus ja viidi läbi kaheosaline kvalitatiivne uuring.

Esmalt viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud 11 ettevõtjaga, saamaks sügavamat teadmist, millised on ettevõtjate nägemused põhikoolidega koostöövõimalustest õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks. Intervjuudes avati ka koolidega koostööd soodustavad ja takistavad tegurid.

Teise uuringu etapina koguti andmeid Edu ja Tegu programmi, Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoja ning Haridusministeeriumi ühistööna läbi viidud koostööseminarile „Õppetöö põnevaks ja eluliseks koostöös ettevõtjatega“ registreerumisel ja seminaril osaledes.

Intervjuude ja seminari andmestikku analüüsiti tervikliku andmestikuna induktiivse kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil, mis võimaldas lisada nüansse ja täpsustavaid tulemusi seni kõrg- ja/või kutsekoolide keskse ettevõtetelega koostöö käsitlusse nii koostöövõimaluste kui koostööd soodustavate ja takistavate tegurite osas.

Uurimisküsimuste üleseks tulemuseks oli ettevõtjate arvamus, et nii ettevõtete, koolide kui ühiskonna teadlikkus koostöövõimalustest põhikoolidega õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks on vähene. Oluliseks tulemuseks oli ka tõdemus, et ettevõtjate arvates on võimalik põhikoolidega koostööd teha samades koostöövormides kui kõrg- ja/või kutsekoolidega. Seega peetakse võimalikuks koostööd teadus- ja arendustegevuses, inimkapitali arendamises, hariduses ning finantseerimises. Uuringu tulemusel selgus ka, et enamus koolide ja ettevõtete koostööd soodustavatest ja takistavatest teguritest langes kokku varem kõrg- ja/või kutsekoolide ja ettevõtete koostöö keskse lähenemisega.

Uue leiuna lisandus uuringu tulemustest täiendavaid põhikoolide ja ettevõtete koostöötegevusi (vt tabel 5 ja võrdluseks tabel 2, lk 15) nt ettevõtjad nimetasid valmidust koolidele nõu päris elu tutvustada, sh õpetajaid kurssi viia ettevõtlikusega ja valmistada ise õppematerjale.

Põhikoolidega koostööd soodustavatest teguritest (vt ka tabel 7) lisandus käesoleva uuringu tulemusena arusaam, et koostööd soodustab üldine teadlikkus koostöövõimalustest

põhikoolidega. Uudse teadmisenä koolidega koostööd takistavatest teguritest (vt ka tabel 8) töid ettevõtjad välja, et koostööd võib takistada kooli direktori või majandusõpetaja vastuseis ettevõtjatega koostööle ning seadusandlusest tulenevad piirangud alaealistele õpilastele.

Käesoleva uuringu tulemusi on võimalik arvesse võtta ettevõtlusõppe edendajatel oma tegevuse kujundamisel või analüüsil. Samuti saavad põhikoolid, kes soovivad alustada koostööd ettevõtjatega, kasulikke infot, milleks ettevõtjad valmis on ning millist koostöö ettepanekut võiks teha. Veel saavad põhikoolid uuringu tulemustest teavet, võttes arvesse koostööd soodustavaid ja takistavaid tegureid, loomaks efektiivsemaid koostöösuhteid. Laiemalt panustab käesolev uuring põhikoolide ja ettevõtete koostöö teaduspõhisesse käsitlemisse ning tulemuste tõhusal avalikustamisel võib olla mõju teadlikkuse tõusmisele põhikoolide ja ettevõtete koostööst. Täiendavaid uuringuid nõuaks erineva koostöökogemusega ettevõtjate arvamuste erinevused või sarnasused. Samuti võiks kaaluda edasiste uuringutena põhikoolide arvamuste välja selgitamist koostöövõimalustest ettevõtjatega, et saada terviklik lähenemine, milline võiks olla põhikooli tasandil toimiv õpilaste ettevõtlikkust arendav koostöömudel.

Summary

The aim of this study was to find out which understandings entrepreneurs have about the collaboration possibilities of basic schools and enterprises to evolve students' entrepreneurship and which cooperation enabling and disabling factors do they describe. For getting the results relevant literature was read and a two-phased qualitative research was conducted.

Firstly 11 semi structured interviews with entrepreneurs were conducted to get a deeper knowledge of what do they think about the collaboration possibilities with basic schools to evolve students' entrepreneurship. The cooperation enabling and disabling factors were also revealed in the interviews.

During the second phase of the study, data was collected on registration and participation on a collaboration seminar named "Making studying interesting and lively in collaboration with entrepreneurs".

All the data from both phases of the study was analyzed as one unit with inductive qualitative method. This method gave the opportunity to add nuances and specifying results to before higher education based collaboration theory of the cooperation activities and also the enabling and disabling factors.

As an overall result the entrepreneurs thought that enterprises', schools' and society's knowledge about the collaboration possibilities between basic school and enterprises to evolve students' entrepreneurship is low. A relevant result was also the understanding that the entrepreneurs thought that it is possible to collaborate in the same areas with basic schools as with higher education schools. Therefore it was thought that it is possible to collaborate in the fields of product development and innovation, human resource development, education and financing. The study also revealed that the majority of the enabling and disabling factors of cooperation with basic schools were the same as found in earlier studies of collaboration between higher education institutions and entrepreneurs.

As a new find, collaboration activities were added in the model of collaboration between basic schools and enterprises (see also table 2 and table 5). For example, the entrepreneurs said that they are willing to show "real life" to schools, including bringing teachers closer to the business world and also they are ready to produce learning materials for the schools.

A new find from this study about collaboration enabling factors was that a better overall knowledge of collaboration opportunities between basic schools and enterprises would enable cooperation. A new knowledge about collaboration disabling factors was that cooperation might be hindered if the school's principal or economics teacher is opposed to cooperating with enterprises and the legislative restrictions for underage students might disable the collaboration.

It is possible for entrepreneurship education enthusiasts to consider the results of this study for planning or analyzing their actions. Also the basic schools that are planning a collaboration with entrepreneurs might get some useful information, considering the cooperation enabling and disabling factors, to build more effective relationships with entrepreneurs. Overall this study tributes to academic approach to basic schools and enterprises collaboration and with effective publication this study might raise the awareness of collaboration opportunities between basic schools and enterprises. Further studies should be conducted to find out if there are differences or similarities between experienced entrepreneurs in collaboration with basic schools and inexperienced entrepreneurs. Also it might be taken under consideration to find out basic schools' views about collaboration possibilities with entrepreneurs to get a holistic understanding about which might be a working collaboration model between basic schools and enterprises to evolve students' entrepreneurship.

Tänusõnad

Täna ettevõtjaid ja ettevõtte esindajaid, kes panustasid oma aega ja mõtteid selle uuringu valmimisse. Oluliseks toeks oli ka minu tööandja, kes võimaldas paindlikku tööaega ning oli mõistev kogu õppe vältel. Täna oma õppejõude ja kursusekaaslast, kes oma asjalike kommentaaridega ja sõbralike sõnadega toetasid magistritöö valmimist. Viimaks, aga mitte vähemtähtsana täna siiralt oma peret ja sõpru, kes olid valmis panustama rohkem aega ja abikäsi, et minu õppimine ei kannataks argikohustuste tõttu. Suur tänu, et olite sel teel koos minuga ja toetasite minu arenemist.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Pirjo Pall, 25.05.2018.

Kasutatud kirjandus

- Al-Samarraie, H., & Hurmuzan, S. (2018). A review of brainstorming techniques in higher education. *Thinking Skills and Creativity*, 27, 78-91.
- Alase, A. (2017). The Interpretative Phenomenological Analysis (IPA): A Guide to a Good Qualitative Research Approach. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 5(2), 9-19.
- Bacigalupo, M., Kampylis, P., Punie, Y., & Vanden Brande, G. (2016). *EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework*. Luxembourg: Publication Office of the European Union.
- Barba-Sánchez, V., & Atienza-Sahuquillo, C. (2016). The development of entrepreneurship at school: the Spanish experience. *Education + Training*, 58 (7/8), 783-796.
- Barnes, T., Pashby, I., & Gibbons, A. (2002) Effective University – Industry Interactions: A Multi-case Evaluation of Collaborative R&D Projects. *European Management Journal*, 20 (3), 272–285.
- Barnham, C. (2015). Quantitative and qualitative research. Perceptual foundations, *International Journal of Market Research*, 57 (6), 837-854.
- Bienkowska, D., & Klofsten, M. (2012). Creating Entrepreneurial Networks: Academic Entrepreneurship, Mobility and Collaboration during PhD Education. Higher Education. *The International Journal of Higher Education and Educational Planning*, 64 (2), 207-222.
- Bistany, C.R. (2007). True Partners in Public and Private Partnerships. Patrinos, H.A., Sosale, S. (Eds.), *Mobilizing the private sector for public education: a view from the trenches*. World Bank.
- Bologna Process* (1999). Külastatud aadressil <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:c11088>
- Coyne, I. T. (1997). Sampling in qualitative research. Purposeful and theoretical sampling: merging or clear boundaries? *Journal of advanced nursing*, 26(3), 623–630.
- Davey, T., Baaken, T., Galan Muros, V., & Meerman, A. (2011). The State of European University- Business Cooperation. *Part of the DG Education and Culture Study on the cooperation between higher education institutions and public and private organizations in Europe*. Külastatud aadressil

http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/tools/docs/uni-business-cooperation_en.pdf

- Diaconu, M., & Dutu, A. (2016). Cross-border collaboration in entrepreneurial education in universities. *USV Annals of Economics & Public Administration*, 16 (1), 30-36.
- Dobrowolska, E. (2016). The mobility of researchers as a manifestation of academic entrepreneurship based on the example of the University of Gdansk. *Management*, 20 (1), 184-196.
- Dragomir, C.-C., & Panzaru, S. (2015). The relationship between education and entrepreneurship in EU member states. *Review of General Management*, 22 (2), 55-65.
- Haridus - ja teadusministeerium (2014). *Eesti elukestva õppe strateegia 2020*. Külastatud aadressil <https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf>
- Eesti Teadusagentuuri* koduleht. Külastatud aadressil www.etag.ee
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of advanced nursing*, 62(1), 107–115.
- Entrepreneurship Education at Schools in Europe*. (2016). Külastatud aadressil http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/135EN.pdf
- Entrepreneurship in higher education, especially within non-business studies* (2008). Külastatud aadressil <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/2214/attachments/1/translations/en/renditions/native>.
- Etzkowitz, H., & Dzisah, J. (2008). Rethinking development: circulation in the triple helix, *Technology Analysis & Strategic Management*, 20(6), 653-666.
- Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (2000). The dynamics of innovation: from National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of university–industry–government relations. *Research Policy*, 29, 109–123.
- Ettevõtlikkus kooli* koduleht. Külastatud aadressil <https://www.mystory.ee/>
- Ettevõtlusõppe programm* koduleht. Külastatud aadressil <http://ettevotlusope.edu.ee/>
- Eurobarometer report. Entrepreneurship in the EU and beyond* (2012). Külastatud aadressil http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/flash/fl_354_en.pdf

- EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth.* (2010). Külastatud aadressil [http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET_EN_BARROSO_007 - Europe 2020 - EN version.pdf](http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET_EN_BARROSO_007_-_Europe_2020_-_EN_version.pdf)
- Fayolle, A. (2013). Personal views on the future of entrepreneurship education. *Entrepreneurship & regional development*, 25(7-8), 692-701.
- Finn, E. C., & Vanourek, G. (2007). Lessons from the U.S. Experience with Charter Schools. In H. A. Patrinos, & S. Shosale (Eds.), *Mobilizing the private sector for public education: a view from the trenches* (lk 11-31). Washington D.C: World Bank.
- Galán-Muros, V., & Plewa, C. (2016). What drives and inhibits university-business cooperation in Europe? A comprehensive assessment. *R and D Management*, 46(2), 369-382.
- Gessler, M. (2017). The Lack of Collaboration Between Companies and Schools in the German Dual Apprenticeship System: Historical Background and Recent Data. *International Journal for Research in Vocational Education and Training*, 4(2), 164-195.
- Global Entrepreneurship Monitor report 2016/2017* (2016). Külastatud aadressil <http://www.gemconsortium.org/>
- Goduscheit, R. C., & Knudsen, M. P. (2015). How Barriers to Collaboration Prevent Progress in Demand for Knowledge: A Dyadic Study of Small and Medium-Sized Firms, Research and Technology Organizations and Universities. *Creativity & Innovation Management*, 24(1), 29-54.
- Healy, A., Perkmann, M., Goddard, J., & Kempton, L. (2014). *Measuring the impact of university-business cooperation*. Catalogue No. NC-02-14-1337-EN-N. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015) *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kikas, E., & Toomela, A. (2015). Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine. Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus OÜ.
- Koostöövõrgustik Ettevõtlikkuse edendamiseks* koduleht. Külastatud aadressil <http://www.ettevotlikkus.ee/>

- Kozlinska, I. (2016). Evaluation of the outcomes of entrepreneurship education revisited evidence from Estonia and Latvia. *Pulblitseerimata väitekiri*. Turu Ülikool ja Tartu Ülikool.
- Kuratko, F.D. (2005). The emergence of entrepreneurship education: Development, trends, and challenges. *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 29(5), 577-597.
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
- Lehtsaar, H. (2002, 6. märts) Uus juht vajab korralikku sisseelamisprogrammi. *Postimees*.
Külastatud aadressil <https://majandus24.postimees.ee/763086/uus-juht-vajab-korralikku-sisseelamisprogrammi>
- Lilleväli, U., & Täks, M. (2017). Competence Models as a Tool for Conceptualizing the Systematic Process of Entrepreneurship Competence Development. *Education Research International*, 2017.
- Lindberg, E., Bohman, H., Hulten, P., & Wilson, T. (2017). Enhancing students' entrepreneurial mindset: a Swedish experience. *Education + Training*, 59(7/8), 768-779.
- Martin, J.A., & Eisenhardt, K. M. (2010). Rewiring: cross-business-unit collaborations in multibusiness organizations. *Academy of management journal*, 53(2), 265-301.
- McCafferty, P. (2010). Forging a Neoliberal Pedagogy: The Enterprising Education Agenda in Schools. *Critical Social Policy*, 30(4), 541-563.
- McLellan, E., MacQueen, K.M., & Neidig, J.L. (2003). Beyond the Qualitative Interview: Data Preparation and Transcription. *Field Methods*, 15(63), 63-84.
- Mäemets, L., Elmik, L., Tiigisoos, M., & Noorkõiv, T. (2014). *Ettevõtete koostööst hariduse valdkonnaga*. Külastatud aadressil <https://tagasikooli.ee/koostoo-uuring/>
- Olen ettevõtlik: ettevõtlusõppe edendamise kava*. (2010). Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoda. Ettevõtlusõppe mõttekoda. Tallinn: DisainiKorp.
- Oana Adriana, G., & Dobrovolska, A. (2017). Entrepreneurial orientation of students. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Negotia*, 62(1), 45-62.
- Pavlin, S. (2016). Considering University-Business Cooperation Modes from the Perspective of Enterprises. *European Journal of Education*, 51(1), 25-39.
- Plewa, C., Galán-Muros, V., & Davey, T (2015). Engaging business in curriculum design and delivery: a higher education institution perspective. *Higher Education*, 70(1), 35-53.

- Plewa, C., Korff, N., Johnson, C., Macpherson, G., Baaken, T., & Rampersad, G. C. (2013). The evolution of university–industry linkages—A framework. *Journal of Engineering and Technology Management*, 30(1), 21-44.
- Põhikooli riiklik õppekava (2017). *Riigi Teataja I*, 22.07.2017, 3. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>
- Rajalo, S., & Taba, N. (2015). *Ettevõtete ja teadusasutuste koostöö eripärad*. Külastatud aadressil <http://www.tips.ut.ee/index.php?module=32&op=1&id=3692>
- Ramos-Vielba, I., & Fernández-Esquinas, M. (2012). Beneath the tip of the iceberg: exploring the multiple forms of university—industry linkages. *Higher Education*, 64,(2), 237-265.
- Roolaht, T., Lilles, A., Lukason, O., Seppo, M., & Varblane, U. (2015). *Ettevõtete ja kõrgkoolide koostöökogemuse seire*. Külastatud aadressil <http://www.tips.ut.ee/index.php?module=32&op=1&id=3694>
- Rossano, S., Meerman, A., Kesting, T., & Baaken, T. (2016) The Relevance of Problem-based Learning for Policy Development in University-Business Cooperation. *European Journal of education*, 51(1), 40–55.
- Sagar, H. (2015) *Entrepreneurial Schools, Part 2, Entrepreneurial learning environments and a changed role for teachers*. *Entrepreneurship360 thematic paper*. Külastatud aadressil <http://www.oecd.org/cfe/leed/Entrepreneurial-School-pt2.pdf>
- Sojkin, B., & Michalak, S. (2016). Cooperation of a university with business practice. *Marketing of Scientific and Research Organizations*, 22 (4), 67-90.
- STEM Alliance* koduleht. Külastatud aadressil <http://www.stemalliance.eu/>
- Zeng, D., Xu, L., & Bi, X. (2017). Effects of asymmetric knowledge spillovers on the stability of horizontal and vertical R&D cooperation. *Computational and Mathematical Organization Theory*, 23(1), 32-60.
- Tamme, H (2017). Värbamine ja valik. E. Saska, & A. Saks (Toim.), *Personalijuhtimise käsiraamat* (lk 93-165). Tallinn: Pakett.
- The Entrepreneurship 2020 Action Plan*. (2012). Külastatud aadressil <https://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/action-plan/>
- Thematic Working Group on Entrepreneurship Education*. (2014). Külastatud aadressil http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/policy/strategic-framework/archive/documents/entrepreneurship-report-2014_en.pdf

- Türk, K., Haldma, T., Kukemelk, H., Ploom, K., Irs, R., & Pukkonen, L. (2011). *Üldharidus- ja kutsekoolide tulemuslikkus ja seda mõjutavad tegurid*. Tartu: Tartu Ülikooli multimeediatalitus.
- Urry, J. (2012). Social networks, mobile lives and social inequalities. Social Impacts and Equity Issues in Transport. *Journal of Transport Geography*, 21, 24-30.
- Vike, J. (2016) *Science communication role in development of cooperation between university and industry in Latvia*. Külastatud aadressil www.cbuni.cz/ www.researchgate.net
- Vladimir, D.; Nikoleta, G.; & Rajka, Đ. (2014). The challenges of school practitioners' expectations of school-university and school-institute cooperation *Zbornik Instituta za Pedagoska Istrazivanja*, 46 (2), 486-508.
- Wu, H., & Gu, J.(2017). Rethinking What Is Entrepreneurship Education: A Macro Integrative Perspective. *International Education Studies*, 10(6), 150-158.
- Äriseadustik (2017). *Riigi Teataja I*, 17.11.2017, 22. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122011050?leiaKehtiv#>

Lisa 1. Intervjuu kavad

Koostööd teinud ettevõtjate intervjuu kava:

Vastaja amet:

Staaž ettevõttes:

Koostöökogemused:

1. Kirjeldage mil moel, (kui üldse) hoiate kursis/, olete kursis haridusvaldkonnas toimuvaga?
  - a. *Mis põhjustel peate oluliseks haridusteemadel silma peal hoida?*
2. Mida tähendab teie jaoks põhikooli ja ettevõtte vaheline koostöö? Kuidas seda mõistate?
3. Millised on teie kogemused põhikoolidega või teiste haridusasutustega koostööst? Tooge palun näiteid.
  - a. *kuidas näiteks toodud koostöö alguse sai, ehk mis oli ajendiks? Kes oli koostöö algataja?*
  - b. *mis roll teil oli?*
  - c. *mis rollid partneritel olid, ning kuidas nad oma rollidega toime tulid?*
  - d. *kirjeldage palun nii positiivseid kui negatiivseid aspekte oma koostöökogemuste põhjal? Ehk - mis on läinud hästi ja mida saaks/peaks tulevikus paremini teha/tegema? Mida teeksite teisiti? Proovige nimetada niipalju erinevaid aspekte kui võimalik.*
4. Lähtuvalt oma kogemusest: milliseid koostöövõimalusi tuleks rakendada? Milliseid kasutamata koostöövõimalusi näete põhikoolidega?
  - a. *Millist teadus- ja arendusalast koostööd võiks ettevõtte teha koolidega?*
  - b. *Millist inimkapitali arendamise alast koostööd?*
  - c. *Millist haridusalast koostööd?*
  - d. *Millist valitsemise ja finantsalast koostööd?*
  - e. *Mis võiks olla selle (olnud) koostöö eesmärgid Teie jaoks?*
  - f. *Millist kasu enda jaoks sellest koostööst ootate/loodate? Milline võiks olla kooli kasu?*
  - g. *Kuidas näete/mõistate oma rolli selles koostööprotsessis?*
5. Mida mõistate mõiste ettevõtlikkus all? Mida see endas hõlmab (oskused, omadused, hoiakud)?
6. Millised koostöötegevused Teie meelest ettevõtlikkuse toetamisel ei toimi? Mis võiks olla teisti? Palun põhjendage oma seisukohti.
7. Millised on teie ootused põhikooli rollile koostööprotsessis?
  - a. *Mida peaksid põhikoolid varasemast paremini arvestama?*
  - b. *Mida peavad põhikoolid tegema, et koostöö oleks jätkusuutlik?*
  - c. *Kirjeldage, mis Teie arvates peaks põhikool tegema, et koostöö oleks sujuv ja toimiks?*
8. Mis te arvate, kes võiks olla veel koostöö kasusaajad? Milline võiks ideaalis olla koostöö laiem mõju?
  - a. *Mida soovitate nendele nii ettevõtetele kui koolidele, kes alustavad alles koostöösuhete loomist?*

Intervjuukava ettevõtjatega, kes ei ole koostööd teinud:

Vastaja amet:

Staaž ettevõttes:

Koostöötegevused:

1. Kirjeldage mil moel, (kui üldse) hoiate kursis/, olete kursis haridusvaldkonnas toimuvaga?
  - a. Mis põhjustel peate oluliseks haridusteemadel silma peal hoida?
2. Mida tähendab teie jaoks põhikooli ja ettevõtte vaheline koostöö? Kuidas seda mõistate?
3. Millised on teie kogemused haridusasutustega koostööst? Tooge palun näiteid.
  - a. Millised ja kas on üldse olnud kontakti põhikoolidega/teiste haridusasutustega?
  - b. Kuidas kontaktid on alguse saanud?
  - c. Mis põhjustel koostöö ei käivitunud? Katkes?
  - d. Milline roll teil koostöös oli, oleks olnud?
  - e. Mis te arvate, miks ei ole olnud põhikoolidega kontakte, koostöövõimalusi?
4. Lähtuvalt oma arvamusest: milliseid koostöövõimalusi põhikoolidega võiks rakendada? (Milliseid kasutamata koostöövõimalusi näete?)
  - a. Millist teadus- ja arendusalast koostööd võiks ettevõtte teha koolidega?
  - b. Millist inimkapitali arendamise alast koostööd?
  - c. Millist haridusalast koostööd?
  - d. Millist valitsemise ja finantsalast koostööd?
  - e. Mis võiks olla selle koostöö eesmärgid Teie jaoks?
  - f. Millist kasu enda jaoks sellest koostööst ootate/loodate? Milline võiks olla kooli kasu?
  - g. Kuidas näete/mõistate oma rolli selles koostööprotsessis?
5. Mida mõistate mõiste ettevõtlikkus all? Mida see endas hõlmab (oskused, omadused, hoiakud)?
6. Millised on teie praegused teadmised ettevõtlikkuse toetamisest koolis?
7. Millised koostöötegevused Teie meelest ettevõtlikkuse toetamisel ei toimi? Mis võiks olla teisti?
8. Millised on teie ootused põhikooli rollile koostööprotsessis?
  - a. Mida peaksid põhikoolid ettevõtjatega suheldes arvestama?
  - b. Kuidas saavad põhikoolid panustada koostöö jätkusuutlikkusse?
  - c. Kirjeldage, mis Teie arvates peaks põhikool tegema, et koostöö oleks sujuv ja toimiks?
9. Mis te arvate, kes võiks olla veel koostöö kasusaajad? Milline võiks ideaalis olla koostöö laiem mõju?

Lisa 2. Väljavõtte uurija päevikust

Planeerimine:

23.08.17 Helistasin (...)majandusõpetajale, kes tegeleb teise kooliastmega ja palusin kontakte ettevõtjate kohta, kellega on koostöö olnud, soovitud teha, kes on loobunud. Arutlesime ka laiemalt koostöö takistuste üle. Tundsin, et uurimus liigub õiges suunas, sest seda infot on koolil väga vaja, miks koostöö ei toimi või mis takistab ja mida saaks nii ettevõtjad kui kool paremini teha. Eduelamus:).

Andmekogumine:

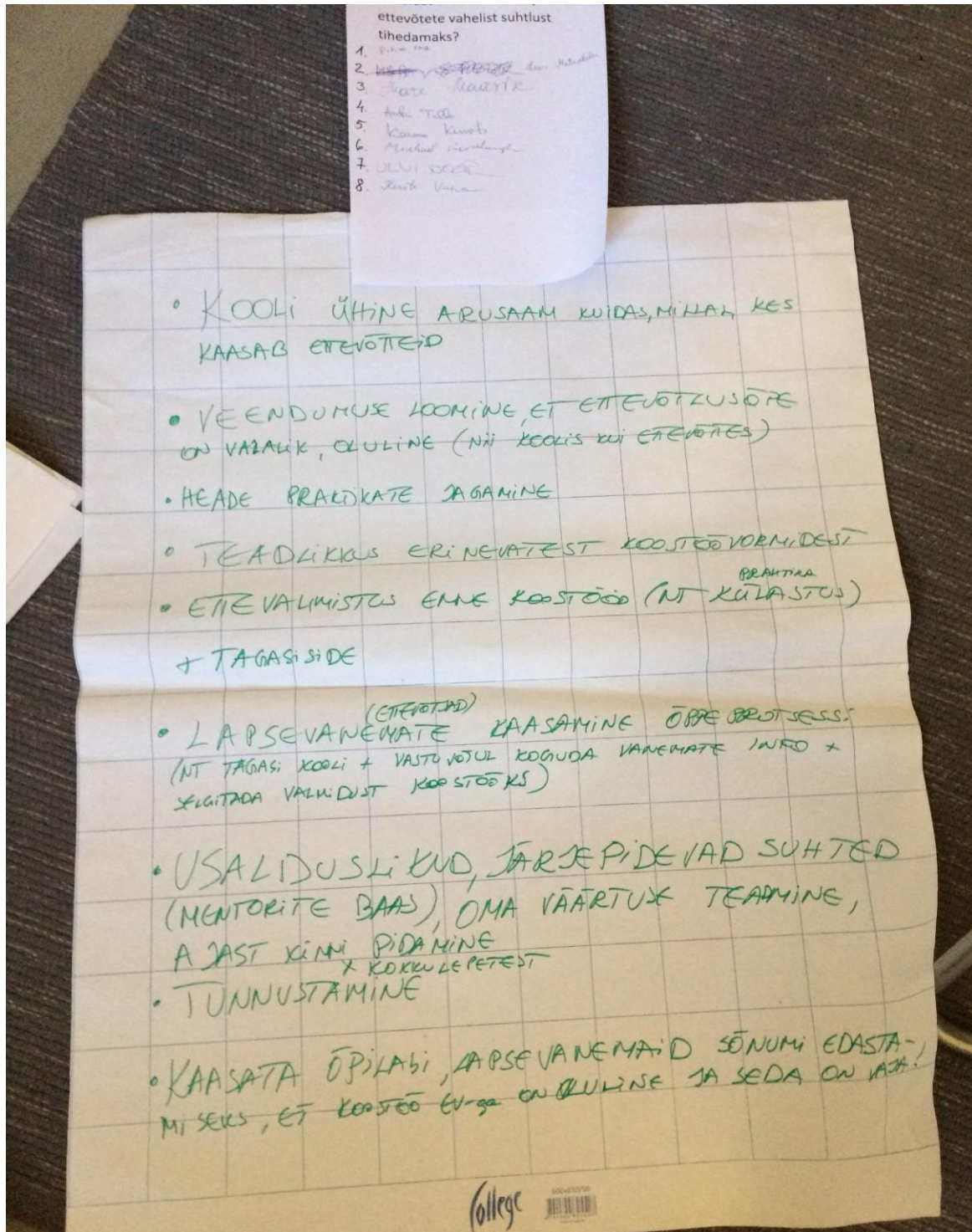
17.10 Viisin läbi intervjuu samuti suure tootmisettevõtte juhiga, kuid tema nägemus koostöövõimalustest ja vajadustest ja samuti ettevõtlikkusest ja selle arendamisest olid sootuks laiemad kui eelmisel vestlusel...

29.10...Raske on hoida end kaasa rääkimast, arutlemast.

Andmeanalüüs:

15.02 ...Samas on veel raske mõista, kui pikalt tuleb tähenduslik üksus märkida - vahel ongi mainitud vaid olulist sõna ja siis mõte katkeb, samas vahel ei ole olulist märksõna (nt ettevõtlikkus) üldse välja öeldud, aga räägitakse sama mõiste alla kuuluvatest oskuste ja hoiakute arendamisest....

Lisa 3. Seminari ajurünnaku tulemusel valminud rühmatöö näidis

Lisa 4. Kategooriate moodustamine

Tähenduslikele üksustele koodide loomise näide:

1. Tekstilõigu märgistamine tähendusliku üksusena:

...teha oma lõputööna näiteks mingisugust installatsiooni või skulptuuri, et me tõenäoliselt saaks seda nagu kasutada, et tema saaks siis oma lõputöö aastakümneteks ja meie saaks toreda taiese...

2. Täenduslikule üksusele anti kood programmis *QCAMap*, mis loob koodile ka järjekorranumbri:

B5“ Loovtööle praktiline väljund”

Koodide alam- ja üldkategooriate moodustumise näide:

- Haridusalane koostöö
  - Ainekava läbiviimine
    - B5“ Loovtööle praktiline väljund”

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Pirjo Pall (sünnikuupäev: 31.03.1986)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose „Ettevõtjate arusaamad koostöövõimalustest põhikoolidega õpilaste ettevõtlikkuse arendamiseks“, mille juhendaja on Marge Täks,
  - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 25.05.2018